

İSLÂM
DÜŞÜNCE
ENSTİTÜSÜ

INSTITUTE OF ISLAMIC THOUGHT

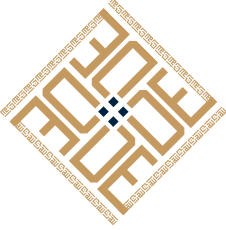
معهد التفكير الإسلامي

DİN EĞİTİMİNDE YENİDEN YAPILANMA

İNSANIN ANLAM
ARAYIŞINA REHBERLİK

ŞUBAT 2021 • ANKARA

**İSLÂM
DUŞUNCE
ENSTITÜSÜ**
INSTITUTE OF ISLAMIC THOUGHT
معهد التفكير الإسلامي

DİN EĞİTİMİNDE YENİDEN YAPILANMA

İNSANIN ANLAM
ARAYIŞINA REHBERLİK

ŞUBAT 2021 • ANKARA

**İSLÂM
DÜŞÜNCE
ENSTITÜSÜ**
INSTITUTE OF ISLAMIC THOUGHT
معهد التفكير الإسلامي

Din Eğitiminde Yeniden Yapılanma
İnsanın Anlam Arayışına Rehberlik

Şubat 2021 Ankara
İDE Rapor No: 2

Hazırlayan

Prof. Dr. Mehmet GÖRMEZ

Katkıda Bulunanlar

Prof. Dr. Yavuz ÜNAL
Doç. Dr. Hasan MEYDAN
Doç. Dr. İbrahim AŞLAMACI
Doç. Dr. Mahmut ZENGİN
Dr. Necdet SUBAŞI
Doç. Dr. Oğuzhan TAN
Prof. Dr. Recep KAYMAKCAN
Prof. Dr. İrfan AYCAN
Prof. Dr. M. Şevki AYDIN
Prof. Dr. Bekir GÜR
Prof. Dr. Mustafa SARIBIYIK
Prof. Dr. Bünyamin ERUL
Prof. Dr. Durmuş GÜNAY
Dr. Hatice GÖRMEZ
Mehmet Akif ERSİN

Redaksiyon

Kasım GEZEN

Grafik & Tasarım

İDE

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	5
RAPOR ÖZETİ	11
1. NASIL BİR İNSAN, TOPLUM VE GELECEK TASAVVURU?	23
2. NASIL BİR DİN-DEVLET-TOPLUM İLİŞKİSİ?	27
3. NASIL BİR EĞİTİM SİSTEMİ?	31
4. NASIL BİR DİN EĞİTİMİ?	37
Genel Eğitim Sistemiyle Kurumsal ve Kuramsal Bütünlük	43
Yeni Bir Müfredat–Dil–Üslup	45
Nasıl Bir Değerler Eğitimi?	48
Nasıl Bir Rehberlik ve Öğretmen?	50
Din Eğitiminde Döngüsel Zayıflama ve Nitelik Kaybı	52
4.1. DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİ	53
4.2. İMAM HATİP LİSELERİ	58
Üç Temel Program	61
4.3. YÜKSEK DİN ÖĞRETİMİ	64
Bilimlerin Birliği	68
Üç Temel Program	70
Uluslararası İslam Üniversitesi	72
İLİTAM Programı	74
4.4. YAYGIN DİN EĞİTİMİ	76
Diyanet Akademisi	79

GİRİŞ

Din eğitimi/öğretimi; insanın anlam arayışına en doğru cevabı veren, kişinin kendi varlığını, değerini, hayatını, içinde yaşadığı dünyayı, ölümü ve ölüm ötesini anlamlandırmasına yardımcı olan bir eğitim türüdür. Bu eğitim, insanın iyiyi, doğruyu, güzeli tespit etmesine, kendisi, yaratıcısı, ailesi ve toplumuyla iyi ilişkiler geliştirmesine, aşkın metafizik değerlerle birlikte ahlak, erdem ve fazileti bulmasına ve yaşamasına rehberlik eder. Ayrıca milletimizi millet kılan, ona tarih sahnesinde süreklilik kazandıran ortak tarih, kültür ve medeniyetimizin doğru anlaşılmasına yardımcı olur. Bu açıdan insanın benliğini, kişiliğini ve kimliğini inşa etmesini sağlayan diğer eğitim süreçlerinden ayrı düşünülemez. Nitekim din eğitimi, insanın diğer bütün eğitim süreçlerini tamamlayan insan bilimleri, sosyal bilimler hatta fizik ve metafizik arasında ilişki kuracak şekilde tabii bilimlerde derinleşmek isteyen, bilgiye ve varlığa bir bütün olarak bakmamızı sağlayan bir eğitim ve bilgilenme sürecidir.

İnsanların dinî bir hayatı seçip seçmemeleri, yaşayıp yaşamamaları, elbette kendi tercihlerine bırakılmalıdır. Ancak bir insanın içine doğduğu dinin temel bilgilerine sahip olması, beraber yaşadığı toplumun inanç değerlerini tanıması, dinî pratiklerini öğrenmesi toplumsal barış açısından önem arz etmektedir. Bu da ancak sağlıklı bir din eğitimiyle gerçekleştirilebilir. Ne var ki ülkemizde yürütülen din eğitimi/öğretiminin bütün bu amaçları gerçekleştirdiği söylenemez.

Türkiye’de genelde eğitim sistemine, özelde din eğitimine yönelik tartışmalar bugün başlamış değildir; yüz yılı aşkın bir süredir bu konuyu çok yoğun bir şekilde

konuşuyor, tartışıyoruz. Bilhassa din öğretimi konusu, Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren köklü sanılan nice ıslahatlara ve reformlara konu olmuştur.

Din eğitimiyle ilgili sorunların birçoğunun, sadece ülkemizde değil tüm İslam dünyasında asırlara uzanan tarihî bir arka planı vardır. Dolayısıyla yaşanan sorunlar, kadim sorunlardır. İstenen çözümleri sağlayamamasına rağmen tekrar tekrar gündeme getirilen çeşitli öneriler de yeni değildir.

Son birkaç asırda Batılılaşma, çağdaşlaşma, ulus–devlet, kimlik ve vatandaşlık paradigmasının değişmesi, laikliğin Müslüman dünyaya girişi gibi olgularla birlikte tarihsel gerilimler yeni boyutlar kazanarak varlığını sürdürmüştür. Modern üniversitelere geçiş sürecinde de din eğitimi hem önceki dönemlerden tevarüs edilen gerilimlerle hem de modernitenin yeni dikteleriyle muhatap olmak zorunda kalmıştır.

Osmanlı yenileşmesinden Cumhuriyet'e doğru uzanan sürece bakıldığında ortalama her on–on beş yılda bir, devleti ve toplumu derinden etkileyen bazı değişim ve dönüşümlerin yaşandığı görülür. Tanzimat ve Islahat fermanlarının ilanı, *Mecelle*'nin kodifikasyonu ile sonuçlanan yeni Medeni Kanun arayışları, Batı tarzı mahkemelerin açılması, mektep–medrese ayrışmasının meydana getirdiği gerilim, dinî gruplar arasındaki rekabetin devlet ve toplum üzerindeki etkilerinin artması, akamete sonuçlanan istikrarsız bürokratik restorasyon denemeleri, Meşrutiyet ile birlikte ortaya çıkan yeni rejim arayışları, İttihat ve Terakki tecrübesi, Hukuk–ı Aile Kararnamesi'nin yürürlüğe girmesi, yaşanan büyük savaşlar ve akabinde Cumhuriyet'e geçiş, tek partili dönem ve yeni rejimin tahkimatı, Türk tipi laiklik ve Müslümanlık arayışları, Tekke ve Zaviyeler Kanunu'nun çıkarılması, tek yorumlu Tevhid–i Tedrisat uygulamaları, çok partili hayata geçiş sancuları ve askerî darbeler, genelde din politikalarını özeldeyse din eğitimini derinden etkileyen kilometre taşları olmuştur.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında din, devlet ve toplum ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi için aslında yeni bir fırsat doğmuştur. Ancak söz konusu reaksiyoner tutum sebebiyle bu fırsat yeterince değerlendirilememiştir. Bu dönemde tekke ve zaviyelerin kapatılması, eğitimin devlet tekelinde toplanması, alfabenin

değiştirilmesi, Diyanet İşleri Başkanlığının yepyeni bir işlevle kurulması, vakıfların farklı bir statüye kavuşturulması, Dârülfünûn bünyesinde bir ilahiyat fakültesinin açılması gibi adımlar, dinle ilgili paydaşların sistem içindeki rollerinin yeniden belirlenmesine yönelik olarak atılmıştır. Ne var ki Osmanlı din politikalarının neden olduğu sorunları çözme iddiasındaki yeni siyasal tasarım, din konusunu güvenlikçi ve modernleştirmeci bir yaklaşımla ele almış; ani, sert ve tepeden inme karakteriyle etkileri günümüze kadar gelen yeni sorunlara neden olmuştur.

1960 İhtilali, 71 Muhtırası, 12 Eylül Darbesi ve 28 Şubat Süreci gibi ara dönemlerdeyse bu sorunlara ağırlaşan yeni boyutlar eklenmiştir. Zira siyasal ara dönemlerde en büyük toplum mühendislikleri, çoğunlukla din eğitimi tartışmaları üzerinden yürütülmüştür. Din eğitimi, uzun yıllar laikliğin aşırı yorumlarının gölgesinde kaldığından, ideolojik saikler sürekli öne çıkarılmıştır. Eğitimin oturmakta olduğu tartışmalı siyasal zemin, günümüze kadar meselenin objektif şekilde ele alınmasına ve müşterek adımların atılmasına engel olmuştur.

Türkiye’de, yukarıda belirtilen değişim–dönüşüm süreçlerinin son halkası, geçen yirmi yılda yaşanmıştır. Bu dönüşümün, Türkiye’deki dinî hayata ve uygulanan din politikalarına yönelik birtakım olumlu sonuçlar doğurduğu ortadadır. Bununla birlikte din eğitimi politikasındaki reaksiyoner–güvenlikçi yaklaşım hâlâ önemli ölçüde etkisini sürdürmektedir. Bu durum din eğitiminin en önemli sorunu olmaya devam etmektedir. Nitekim din eğitiminin çeşitli alanlarına yönelik diğer sorunlar da önemli ölçüde bu sorunla ilişkilidir. Genel olarak eğitim, özel olarak din eğitimi, geleceğin güçlü ve huzurlu Türkiye’sinin ihtiyaçları doğrultusunda bütüncül bir perspektifle yeniden yapılandırılmalı; tarihten gelen tepkisel şartlanmalardan ve bu şartlanmaların neden olduğu yamalı hâlden bir an önce kurtarılmalıdır.

Yüz yıllık din eğitimi tartışmasına baktığımızda, sorunların temelinde konuya ilmi, akademik, evrensel bakış açısı yerine ideolojik bir bakışın yattığını görmekteyiz. Din–bilim, din–siyaset, din–toplum ilişkilerindeki gerginlik, din eğitimi tartışmalarının peşini hiç bırakmamıştır. Bu hayati mesele, sürekli siyasetin laiklik, modernleşme ve tek tip insan yetiştirme idealinin kurbanı olmuştur.

Böylesi sağlıklı bir zeminde cereyan eden gelişmeler, zaman zaman ümitsizliğe sevk edecek boyutlara ulaşmıştır.

Bütün tartışmalara rağmen Türkiye’de yüz yıla yaklaşan Cumhuriyet döneminde zengin bir din eğitimi tecrübesi ve müktesebatı ortaya çıkmış ve bu müktesebat, ülkemiz adına büyük bir kazanım olmuştur. Çatışmacı din anlayışlarının egemen olduğu coğrafyamızda, din eğitiminin yer yer güvenlik sorununa dönüştüğü günümüzde böyle bir tecrübe ve müktesebat hem toplumsal barış ve uzlaşısı hem de geleceğimiz için potansiyel bir umut taşımaktadır. Pek çok açıdan önemli kazanımlar sağlayan bu müktesebatın yanlış din eğitimi tartışmalarına kurban edilmeden korunması ve geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Ancak yaşanan birçok krizde, siyasi inkıtalardan yaşandığı çeşitli dönüm noktalarında din eğitimi resmî ve gayiresmî boyutlarıyla sürekli olarak gündeme gelmiş ve siyasetin yeniden yapılandırılması süreçlerinde en önemli aparatlardan biri olmuştur. Bütün bunların sonucu olarak din eğitimi, reaksiyoner bir yaklaşımla tanzim edilmekten kurtulamamıştır. Genelde eğitim kurumlarımız, özelde din eğitimi müesseseleri amaç, içerik ve işlev açısından hâlâ sağlam bir eksene oturabilmiş değildir. Bu nedenle din eğitimi konusundaki çeşitli tartışmalar sadece uzmanları değil geniş toplum kesimlerini de ilgilendirmeye devam etmektedir.

Her şeyden önce bugün din eğitimini yeniden tanzim etme yönünde atılacak olası yeni adımların, sağlıklı ve yeterli bir durum değerlendirmesine duyulan ihtiyacı öne alması gerekmektedir. Eski, kısıtlayıcı toplumsal süreçlerin bilişsel envanteriyle bu dönemlere hâkim modellerde ısrar edilerek yeniden yapılandırmak mümkün değildir. Bugün gerek ülke gerekse dünya ölçeğinde yeni bir gerçeklikle çeşitlenen bağlamların getirdiği sonuçlar, din eğitimi/öğretimi mütemadiyen yeniden yorumlamayı gerektirmektedir. Artık din eğitimi kurumlarının eski formel yapının gereklilikleri içinde konuşulması mümkün gözükmemektedir. Bu kurumları yeni bir okumaya tâbi tutarak hem anlamak hem de işlevsel düzeyde bir kere daha kurgulayabilmek için zamanın hepimizden dikkat etmemizi isteyen ruhuna odaklanmak gerekmektedir. Yeni küresel ilişkiler ağı, gündelik hayatta yerlerini almakta gecikmeyen enerjik kuşaklar, ihtiyaç duyulan dil kümeleri ve tek tek her bir insan kümesinin giderek farklı-

laşan ihtiyaçlarının nasıl karşılanacağı hususu önemli bir problem alanı olarak karşımızda durmaktadır.

Kaldı ki toplumda dinî hayatın kazandığı zenginliği ve buna bağlı olarak ortaya çıkan sivil din eğitimi realitesini göz önünde bulundurduğumuzda sadece resmî düzeyde yürütölen örgün ve yaygın din eğitimi düzenlemek yetmez. Bilhassa yaşadığımız büyük değişim ve dönüşümleri dikkate alarak gönüllü kuruluşlar ve STK'larda, vakıf ve derneklerde, öğrenci evlerinde, pansiyon ve yurtlarda, ailelerde, evlerde, mahallelerde, kitle iletişim araçlarında, yazılı ve görsel basında, sosyal medyada insanlara nasıl bir din anlatıldığını ve hangi metotlarla öğretildiğini eleştirel olarak yeniden ele almak durumundayız. Çünkü bütün bu mecralarda anlatılan dinle okullarda ve yaygın din eğitimi kurumlarında verilen din eğitiminin çıktıları arasında var olan uçurum, zaman zaman din eğitiminin bütün süreçlerini pek çok açıdan anlamsızlaştırmaktadır. Bu nedenle dinin açık hakikatlerini istismar eden kişi eksenli yanlış din söylemleri ve yanlış din eğitimi, kişisel özgürlüklere müdahale etmeden ilmî ve akademik açıdan yeniden ele alınması gerekmektedir.

Bugün, din eğitiminin yeniden yapılandırılmasında, yeni bir paradigmaya ihtiyaç duyulduğu açıktır. Bu yeni paradigmada her ünite; günümüz insanının sorunlarına rehberlik etmeyi, dinin her hükmünü bugüne bakan hikmetiyle anlatabilmeyi ve dinî bilginin ahlaka dönüşmesini sağlamayı esas alan bir yapıda olmalıdır.

Ayrıca yeni dönemde küresel dünyada İslam'ın bir nefret ve düşmanlık hâline gelmesi, İslamofobinin medeniyetler arası bir çatışma yöntemine dönüşmesi, dünyadaki her üç Müslümandan birinin azınlık olarak yaşamaya başlaması, beş milyonu aşkın millet varlığımızın başka dünyalarda bir asimilasyonla karşı karşıya kalması, Gönül Coğrafyamızla ve İslam dünyasıyla kurulan ilişkilerdeki derinlikli artış, ümmet kavramı etrafında güçlenen duyarlılıklar, çok yönlü yeni bir din eğitimi/öğretimi süreçlerini, modellerini, müfredatlarını zorunlu kılmaktadır. Buna karşın yeni dönemde gerek din hizmetlerinin yeniden tanziminde gerekse dinî eğitim/öğretimin yeniden düzenlenmesinde eski dönem saiklarıyla yüklenen yeni misyonların, gelinen aşamada ne kadar zayıf olduğu ortaya çık-

mıştır. Kaldı ki mesele, sadece nitelik–nicelik meselesi değildir; yaşanan değişim ve dönüşümler, bütün meseleleri köklü bir şekilde yeniden ele almayı ve pek çok köklü kurumun ihdasını da zorunlu kılmaktadır. Ayrıca bu raporda yer ve–rilmemekle birlikte, ulusal düzeyde yapılacak çalışmalarda, Türkiye’de İslam içi farklı inanç topluluklarının ve İslam dışı dinî azınlıkların din eğitimi konusunun da büyük bir ihtimamla yeniden ele alınması elzem görünmektedir.

İslam Düşünce Enstitüsü, önümüzde duran bu alanın yıllardır tevarüs edilen problemlerine dair esaslı çözümler üretmek ve bütün yönleriyle ele alınması beklenen resmî din eğitiminin yeniden yapılandırılması çalışmalarına katkı sunmak amacıyla konunun mütehassısı düşünce ve fikir insanlarının yanı sıra sahanın uzmanlarının katılımıyla detaylı bir araştırma, istişare ve değerlendirme süreci yürütmüştür.

Yürütülen çalışmalar sonucu din eğitiminin ulusal–uluslararası boyutlarının dikkate alındığı, medeniyetimizin insan, toplum, gelecek tasavvuru doğrultusunda bilimlerin birliğini esas alan, kurumsal ve kuramsal bütünlüğü yakalamış, bilgi, ahlak ve değer üretebilen “üç temel program”lı bir din eğitimi önerisi getiren ve yapılacak çalışmalara zemin teşkil edecek mahiyette usul–metot ağırlıklı bir rapor hazırlamıştır.

Karar alma mercilerinin takdirine ve kamuoyunun dikkatine saygıyla sunulur.

Prof. Dr. Mehmet Görmez
İslâm Düşünce Enstitüsü
Şubat 2021 Ankara

RAPOR ÖZETİ

1. Din eğitimi ve öğretimi; insanın anlam arayışına en doğru cevabı veren, kişinin kendi varlığını, inancını, hayatını, içinde yaşadığı dünyayı, ölümü ve ölüm ötesini anlamlandırmasına yardımcı olan bir eğitimidir. Bu eğitim, insanın iyiyi, doğruyu, güzeli tespit etmesine, kendisi, yaratıcısı, ailesi ve toplumuyla iyi ilişkiler geliştirmesine, aşkın metafizik değerlerle birlikte ahlak, erdem ve fazileti bulmasına ve yaşamasına rehberlik eder. Ayrıca milletimizi millet kılan, ona tarih sahnesinde süreklilik kazandıran ortak tarih, kültür ve medeniyetimizin doğru anlaşılmasına yardımcı olur. Bu açıdan insanın benliğini, kişiliğini ve kimliğini inşa etmesini sağlayan diğer eğitim süreçlerinden ayrı düşünülemez. Nitekim din eğitimi, insanın diğer bütün eğitim süreçlerini tamamlayan insan bilimleri, sosyal bilimler hatta fizik ve metafizik arasında ilişki kuracak şekilde tabii bilimlerde derinleşmek isteyen, bilgiye ve varlığa bir bütün olarak bakmamızı sağlayan bir eğitim ve bilgilenme sürecidir. İnsanların dinî bir hayatı seçip seçmemeleri, yaşayıp yaşamamaları, elbette kendi tercihlerine bırakılmalıdır. Ancak bir insanın içine doğduğu dinin temel bilgilerine sahip olması, beraber yaşadığı toplumun inanç değerlerini tanıması, dinî pratiklerini öğrenmesi toplumsal barış açısından önem arz etmektedir. Bu da ancak sağlıklı bir din eğitimiyle gerçekleştirilebilir.
2. Bütün bu amaçlar dikkate alındığında ülkemizde yürütülen din eğitimi/ öğretiminin yeniden yapılandırılması bir zorunluluk arz etmektedir. Din eğitimi, insanların, özellikle gençlerin anlam arayışına rehberlik edebile-

cek mahiyette anlam, ahlak ve değer üretebilen bir içeriğe kavuşturulmalıdır. Din eğitimini yeniden yapılandırmak için öncelikle “Nasıl bir insan, nasıl bir toplum, nasıl bir gelecek tasavvur ediyoruz?” sorularının cevabı verilmeli; medeniyetimizin insan, toplum ve gelecek tasavvuru, bütün yönleriyle ortaya konulmalıdır. Ayrıca din–devlet–toplum ilişkileri sağlıklı bir zemine kavuşturulmalıdır. Bunların yanı sıra din eğitimini yeniden yapılandırırken başta dijitalleşmeyle birlikte modern zamanlarda hızını ve etkisini artıran toplumsal değişim ve dönüşümler, bütün yönleriyle dikkate alınmalıdır.

3. Yaşanan birçok krizde, siyasi inkıtalarn yaşandığı çeşitli dönüm noktalarında din eğitimi resmî ve gayiresmî boyutlarıyla sürekli olarak gündeme gelmiş ve siyasetin yeniden yapılandırılması süreçlerinde en önemli araçlardan biri olmuştur. Bütün bunların sonucu olarak din eğitimi, reaksiyoner bir yaklaşımla tanzim edilmekten kurtulamamıştır. Genelde eğitim kurumlarımız, özelde din eğitimi müesseseleri amaç, içerik ve işlev açısından hâlâ sağlam bir eksene oturabilmiş değildir. Son yirmi yılda din–devlet–toplum ilişkilerini normalleştirme azminde olan ve devletin dinle ilgili kadim çekincelerinden kaynaklı atmosferi ortadan kaldırma çabası içinde olan bir siyaset iktidar olduğu hâlde atılan pek çok müspet adıma rağmen yasak dönemlerin ürünü olarak ortaya çıkan, ara dönemlerin palyatif tedbiri olarak zuhur eden anlayış ve müesseselerde herhangi bir köklü değişikliğe gidilmemiştir. Yapılan birtakım değişikliklerse bu yeni dönemin parametrelerine uygun olarak meselelerin özüne dair kritik dokunuşlar olmaktan uzaktır. Bu durum, farklı ideolojik ve siyasi eğilimlerin, dine bakışta ve din eğitimini sil baştan yeniden tanziminde devleti, her daim tarihten gelen reaksiyoner–güvenlikçi radikal sapmalara açık hâlde bırakmaktadır. Bugün dine dair ilgi ve yakınlığın bizatihi kamu tarafından üretilip yönlendirilmesi gerçeği, bu hakikati değiştirmemektedir.
4. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersini hariç tuttuğumuzda, birbirine inanç değerleriyle bağlı milletimizin kahir ekseriyeti, yaklaşık %80’i herhangi bir örgün din eğitimi almamaktadır. Zira okul öncesi dâhil ilkokul 4. sınıfa kadar herhangi bir din eğitimi mevcut değildir. Bu, aynı zamanda bir

öğrencinin 10–11 yaşlarına kadar –ailesinin bireysel çabası veya yaygın din eğitimi kursları hariç– örgün bir din eğitimi almadığı anlamına gelmektedir. İlkokul 4. sınıftan lise son sınıfa kadar zorunlu olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, adından da anlaşıldığı gibi bir din eğitimi değil; dini, bir kültür, ahlakı, bir bilgi olarak vermeyi hedeflemekte ve gençlerin dine dair yeni sorularına ve itirazlarına cevap verememektedir. Liseden sonra, üniversite eğitimi içinde birer ihtisas kurumu olan İlahiyat Fakülteleri dışında herhangi bir din eğitimi müfredatı mevcut değildir.

5. Bilhassa din eğitiminin bir güvenlik sorununa dönüştüğü coğrafyamızda İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat/İslami İlimler Fakültelerinin önemi izah-tan varestedir. Ancak kurumsallaşmış bu din eğitimi müesseseleri milletin sadece %15 civarında belirli bir kesimine hitap edebilmektedir. Hâlbuki okul öncesi eğitimden yükseköğretime kadar eğitim/öğretim kademelerinin tamamını kapsayacak bir devamlılıkta; kitle tahkimi yapmadan bütün toplumu kucaklayan, bütünleştiren, herkesin aidiyet hissettiği bir eğitim anlayışına ve felsefesine sahip, bütün öğrencilerin dinî, manevi, ahlakî ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir din eğitimine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu nedenle ilköğretim 1, 2 ve 3. sınıflarda zorunlu bir Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi yerine bu seviyedeki din eğitimi ihtiyacının Hayat Bilgisi dersiyle, yükseköğretimdeyse Din–Kültür İlişkisi, Din ve Medeniyet, İslam’a Giriş, Çağdaş İnanç Akımları, İnanç Turizmi, İslam Bilim Tarihi, Etik ve Estetik gibi seçimlik havuz dersleri konulması ve İlahiyat Fakültelerinde diğer fakülte öğrencilerine açık derslerin ihdasıyla karşılanması mümkündür. Bu formül din eğitimi hem toplumun tüm kesimlerine ulaşması hem de genel eğitimin merkezine taşınması bakımından makul bir çözümdür.
6. Genel eğitim felsefemizin temel karakteri, madde–mana, din–bilim, din–akıl ayrımı üzerine bina edilen seküler pozitivist bir yapıya sahiptir. Bu yapı dine ait bilgi dünyasını (İlahiyat), bilim olarak dahi kabul etmediği için din eğitimi ile genel eğitim arasında kurumsal ve kuramsal bir kopukluk yaşanmaktadır. Bu kopukluk nedeniyle bugün Türk üniversitesi ve akademiasının mevcut hâliyle, uluslararası düzen içinde bir şekilde bulunmak dışında

bir özünden, ana fikrinden ve ruhundan söz etmek oldukça zordur. Genel eğitim sisteminin, ulusal ve uluslararası düzeyde kendine özgü bir karakter kazanabilmesi için din eğitimiyle ilişkisi yeniden gözden geçirilmeli ve ara- larındaki kurumsal ve kuramsal kopukluk giderilmelidir.

7. Bugün, din eğitiminin yeniden yapılandırılmasında, yeni bir paradigmaya ihtiyaç duyulduğu açıktır. Bu yeni paradigmada her ünite; günümüz in- sanının sorunlarına rehberlik etmeyi, dinin her hükmünü bugüne bakan hikmetiyle anlatabilmeyi ve dinî bilginin ahlaka dönüşmesini sağlamayı esas alan bir yapıda olmalıdır.

Yeniden yapılandırılacak din eğitimi/öğretiminde din-insan, din-dünya, din-akıl, din-bilim, din-kültür, din-ahlak, Allah-insan ilişkisi gibi genç- lerin sorgulamalarının yoğunlaştığı bu alanların temellendirilme biçimi, bizi kuşatan meydan okumalar dikkate alınarak Kur'an ve Sünnet ışığında yeniden ele alınmalıdır. Din eğitimi/öğretimi, sadece ilmihâl bilgileriyle yetinmeden bu ilişkileri en güzel biçimde kurabilecek ve bu alanlardaki ilke birliğini yakalayabilecek bir içeriğe kavuşturulmalıdır.

8. Kurumsallaşmış din eğitimi müesseselerini bir bütün olarak değerlendiri- diğimizde bugün hem örgün ve yaygın din eğitiminde hem de ulusal ve uluslararası din hizmetlerinde süreklilik arz eden döngüsel bir zayıflama ve ciddi bir nitelik kaybıyla karşı karşıyayız. Günümüzde MEB Din Öğ- retimi Genel Müdürlüğü tarafından İmam Hatiplerde yaşanan sorunların çözümüne yönelik atılan takdire şayan bazı adımlar da bunu önleyeme- miştir. İmam Hatip Liselerinde bilhassa meslek dersleri ve destekleyici mahiyette Arapça öğretimindeki zayıflama, aralarında öğrenci ve kadro akışı bulunan İlahiyat Fakültelerindeki zayıflamayı beraberinde getir- mektedir. İlahiyat Fakültelerindeki zayıflamaysa hem Millî Eğitim'deki örgün din eğitiminin hem de Diyanet İşleri Başkanlığındaki yaygın din eğitiminin ve din hizmetlerinin zayıflamasına yol açmaktadır. Giriş şartla- rı düşük tutulan ve binlerce kişiye uzaktan eğitimle fakülte mezunu olma imkânı veren İLİTAM programının devreye girmesi, bu döngüsel zayıfla- mayı daha da hızlandırmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı ve Millî Eğitim

Bakanlığı, bu eksikliği hizmet içi eğitim programlarıyla gidermeye çalışmaktadır. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü tarafından İmam Hatiplerde yaşanan sorunların çözümüne yönelik atılan takdire şayan bazı adımlar da bunu önleyememiştir. Netice itibarıyla din eğitimi/öğretiminde her zayıf halka birbiriyle ilişkili olarak öncesindeki ve sonrasındaki halkayı zayıflatmakta, âdeta domino etkisi oluşturmaktadır. Bir an önce önlemler alınmadığı takdirde nicelik arttıkça döngüsel zayıflama ve nitelik kaybı kaçınılmaz şekilde devam edecektir.

9. Bu döngüsel zayıflamayı ortadan kaldırmak için ilk önce İmam Hatip Liselerinin kuruluş hissiyatı içinde şekillenen tedrisatının günümüzde yeni bir değerlendirmesini yapmak aciliyet kesp etmektedir. Bu müesseselerin, ülkemizin tüm insanlarına hitap edecek şekilde daha geniş kitleleri içine alan bir formda eğitim vermeye devam etmesi gerekmektedir. İmam Hatiplerde hâlihazırda uygulanan program çeşitliliğinde sadeleştirmeye gidilerek “Fen ve Sosyal Bilimler, Temel İslam Bilimleri ve Uluslararası İmam Hatip Liseleri” olmak üzere üç temel programa geçilmelidir. Uygulanmakta olan Fen ve Sosyal Bilimler programı, çocuklarının hem inanç değerlerini en iyi şekilde öğrenmesini isteyen hem de ilahiyat dışında diğer fakültelere gitmesini arzu eden ailelerin taleplerine cevap verebilecek şekilde sürdürülmelidir. Yeni ihdas edilecek olan Temel İslam Bilimleri programıysa fen ve sosyal bilimleri azaltılmadan İlahiyat Fakültelerine hazırlayıcı mahiyette ağırlığını İslami ilimlerin oluşturduğu bir müfredata sahip olmalıdır. Her ilde hatta büyük ilçelerde bu programı içeren asgari bir tane İmam Hatip Lisesi bulunmalıdır. Uluslararası İmam Hatip Lisesi programı da Orta Asya ve Balkanlar başta olmak üzere Gönül Coğrafyamıza, İslam dünyasına ve yurtdışındaki millet varlığımızın çocuklarına hitap edecek şekilde geliştirilmeye devam edilmelidir. Bugün sayıları 14’ü bulan bu İmam Hatip Liseleri ulusal düzeyde uygulanan müfredat yerine öğrencilerin içinden geldikleri dünyayı dikkate alan esnek bir müfredata kavuşturulmalıdır. Müfredat bütünlüğü açısından yabancı dil programları da bu çatı altında toplanmalıdır. Yabancı dil eğitiminde kullanılan kitaplar yoğun bir şekilde o dilin kültürünü de empoze ettiği için bu okulların amaç ve müfredatına uygun içerikli kitap ve materyaller hazırlanmalıdır.

10. İlk ve orta öğretim kademelerinde 2012–2013 öğretim yılında uygulanmaya başlanan Kur'an-ı Kerim, Siyer-i Nebi ve Temel Dinî Bilgiler gibi seçmeli dersler, önemli bir boşluğu doldurmakla birlikte her yaştan çocuk ve gencin seçmesini özendirecek bir hedefi yakalayamamıştır. Derslerin ortaokul seviyesinde ilk sınıflarda %20 civarındaki seçilme oranının son sınıflarda %7–8'e düşmesi, lise seviyesindeki %30 civarındaki seçilme oranının ise son sınıflarda %2–3'e gerilemesi, yalnızca sınav kaygısıyla izah edilemez. Seçmeli din derslerinde eğitim boyutunu öne çıkaran bir yöntemin daha çok benimsenmesi ve üslup farklılığının azami ölçüde giderilmesi, uygulamalı din eğitimine ihtiyacı olan farklı geniş kitlelere ulaşmasını ve bu derslerin istenen vasatı yakalayabilmesini sağlayacaktır. Hâlihazırda sahadaki tatbikatı, idarecilerin inisiyatifine bırakılan bu derslerin, birtakım kişisel saiklerle açtırılmaması veya seçiminin zorunlu tutulması gibi istenmeyen durumların önlenmesi amacıyla, genel eğitim sistemi içindeki seçmeli derslere oranla alt ve üst seçme kriteri getirilmelidir.
11. Ülkemizdeki yüksek din öğretimi (İlahiyat/İslami İlimler Fakülteleri), her biri ayrı bir uzmanlık gerektiren, farklı eğitim süreçlerini icap ettiren toplumsal beklenti ve kurumsal ihtiyaçları tek müfredatla karşılamaya çalışmaktadır. Açıkça ifade etmek gerekir ki mevcut müfredatla bugün İlahiyat Fakülteleri ne imam, vaiz, müftü ne de âlim veya ilahiyatçı ihtiyacını tam olarak karşılayamamaktadır. Öğretmenlik konusunda da durum pek farklı değildir. Bu soruna yol açan tek tip müfredat yerine İslam dünyasında olduğu gibi yüksek din öğretiminde müstakil bir ihtisaslaşmaya gidilebilir. Bu durumda; Diyanet İşleri Başkanlığının istihdamını dikkate alan İslami İlimler Fakülteleri, Millî Eğitim Bakanlığının ihtiyacını dikkate alan İlahiyat Fakülteleri, İslam dünyasının ihtiyacını dikkate alan Uluslararası İlahiyat Fakülteleri şeklinde üç temel programa geçilebilir. Müstakil üç temel programa gitmek mümkün olmadığı takdirde İlahiyat Fakülteleri mutlaka 3+2 ihtisas sistemine geçmelidir. Yani ilk üç yılda müşterek müfredat, son iki yıldaysa İslam Bilimleri, Din Eğitimi ve Din Hizmetleri olmak üzere üç ihtisas alanına ilişkin farklı müfredatlar uygulanmalı; fark dersleri vermek kaydıyla her öğrenciye çift ihtisas/yan dal imkânı tanınmalıdır. Millî Eğitim Bakanlığı öğretmenlik için Din Eğitimi bölümü mezunu olma kriteri

istemeli; Diyanet İşleri Başkanlığı, Din Hizmetleri bölümü mezunu olma şartı getirmelidir. Şayet bu da mümkün olmazsa, DİB ve MEB istihdamına yönelik özel bir müfredat doğrultusunda tezsiz yüksek lisans yapmaları sağlanmalıdır. İlahiyat Fakültelerinin sayısının 115'e yükseldiği günümüzde artık, mümkün merteye fakülte mezunlarının istihdam edilmesi, ihtiyaca binaen İHL mezunlarının istihdam edilmesi halinde ise bir an evvel ön lisans veya lisans mezunu olmaları teşvik edilmelidir.

12. Son yıllarda her üniversiteye bir İlahiyat Fakültesi düşüncesiyle hareket edilmesi sonucu bugün İlahiyat/İslami İlimler Fakültelerinin sayısı 115'e ulaşmıştır. Ancak fakülte-hoca-öğrenci tanzimindeki aksaklıklar, bir taraftan akademik süreçlerini tamamlamış hocaların köklü fakültelere yığılmasına sebep olurken diğer taraftan akademik sürecin henüz başında olan çok sayıdaki hocaların da yeni açılan fakültelerde yoğunlaşmasına sebebiyet vermiştir. Bu nedenle acilen, köklü fakültelerdeki hocaların yeni açılan İlahiyat Fakültelerinde ders vermesini sağlayacak adımlar atılmalıdır. Ayrıca kadrosunu tamamlamamış fakültelerde ikinci öğretime, İLİTAM ve lisansüstü eğitime son verilmelidir.
13. Giriş şartları son derece zayıf tutulan ve uzaktan eğitimle ilahiyat diploması kazandıran İLİTAM programının son yıllarda örgün din eğitiminin alternatifi olma konumuna yükselmesi, yüksek din öğretimini hızla zayıflatmaktadır. 2020 kontenjanlarında bu programın, İlahiyata oranla %40 gibi bir seviyeye ulaşması, geline nokta gözler önüne sermektedir. Yüksek din öğretimi alanı eğitim öğretim sürecinin gerekleri itibarıyla açık öğretim yoluyla eğitim yapılamayan diğer alanlar gibi değerlendirilmeli ve İLİTAM programına örgün İlahiyat Fakültelerinin diplomasına denk diploma verilmemelidir. Eğer bu mümkün değilse en azından giriş şartları yüksek tutulmalı ve ilahiyat dışında kendisini çok iyi yetiştiren sınırlı sayıda öğrencilere açılmalıdır. Yahut yaygın din eğitimi sertifikası veren bir program olarak sürdürülmelidir.
14. Bilhassa Orta Asya ve Balkanlarda bulunan soydaş ve dindaşlarımızla Avrupa'daki millet varlığımız başta olmak üzere İslam dünyasından gelen

taleplerin karşılanacağı ve bu coğrafyalarda hizmet edecek ülkemiz insanlarına eğitim verebilecek esnek bir müfredata sahip Uluslararası İlahiyat Fakülteleri kurulmalıdır.

Ayrıca İlahiyat sahasında kayda değer birikime sahip olan Türkiye'nin, ulusal–uluslararası yetkin ilim insanlarından müteşekkil güçlü bir akademik kadro rehberliğinde, yüksek din öğretimi konusunda İslam dünyasının taleplerine karşılık verebileceği küresel ölçekte bir Uluslararası İslam Üniversitesi kurulmalıdır. İlerleyen süreçte din eğitimi ve hizmetlerindeki akademik süreçler, bu üniversiteyle ilişkilendirilmelidir.

15. Cumhuriyet döneminde üretilen dinî bilginin kahir ekseriyetinin, bir görüşe göre %80'inin yüksek din öğretimi kurumlarınca üretildiği erbabının malumudur. İlahiyat Fakülteleri, Cumhuriyet döneminde temel İslam ilimlerini felsefe ve sosyal bilimlerle birleştirerek yeniden kurmuştur. Ayrıca bu kurumlar, alfabenin değişmesine rağmen Osmanlıca, Çağatayca, Uygurca gibi dillerde üretilen dinî bilgiyle kurduğu bağlarla tarihimize, kültürümüze ve medeniyetimize süreklilik kazandırmıştır. Ancak yüksek din öğretiminde son yıllarda kitap, tez ve makale gibi bilimsel çalışmaların kalitesinin gittikçe zayıfladığı gözlenmektedir. Yer yer zengin içerikler görülmekle birlikte bu içerikler de külli manada bir gaye taşımamaktadır. Zira bu konuda herhangi bir yol haritası mevcut değildir. Ayrıca ilahiyat alanında, dil faktörü sebebiyle derin bir evrenselleşme problemi yaşanmakta; Arapça ve İngilizce konuşan dünyalara hitap edilememektedir. Öncelikle bilimsel çalışma konularının belirlenecek ihtiyaç ve hedefler doğrultusunda seçilmesine yönelik teşvik/tedbir mekanizmaları kurulmalıdır. Yüksek lisans ve doktora kıstasları çitası yükseltilmeli ve lisansüstü eğitim, bu seviyedeki akademik çalışmalara rehberlik yapacak ve bu çalışmaları evrenselleştirecek bilimsel birikime ve imkâna sahip köklü üniversiteler/fakülteler marifetiyle yürütülmelidir.

16. Eğitim mekanizmasının en önemli ve etkin unsuru öğretmendir. Bu nedenle “İyi öğrenci nasıl yetiştirilir?”den önce “İyi öğretmen nasıl yetiştirilir?” meselesine odaklanmak gerekir. Öncelikle öğretmen yetiştiren Eği-

tim Fakülteleri yeniden ele alınmalı; tüm bölümlerin müfredatı gözden geçirilmelidir. Sadece din dersi öğretmenlerinin değil, diğer alanlardaki her öğretmenin de hayatın ayrılmaz bir parçası olan din konusunda temel bilgileri bu ülkenin tüm çocuklarına her seviyeden verebilecek bir donanımda olması sağlanmalıdır.

17. Günümüzde okul öncesinde herhangi bir örgün din eğitimi mevcut değildir. Gerek Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından gerekse Millî Eğitim Bakanlığı tarafından verilen okul öncesi eğitimde din ve ahlak eğitimine ilişkin yeterli bir içerik bulunmadığından, hal-i hazırdaki 4-6 yaş arası yaygın din eğitimiyle bu ihtiyacın karşılanması mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla hem Diyanet İşleri Başkanlığının verdiği eğitimin kanunlarla muhkemleştirilmesi, hem de millî eğitim mevzuatında okul öncesinde din ve ahlak eğitiminin verilmesine imkân sağlanması gerekmektedir. Karakter gelişiminin önemli dönemlerinden biri olan okul öncesinde, çocuk gelişimi, psikoloji ve ilahiyat gibi ilgili alanların mütehasıslarınca hazırlanacak bir müfredat, disiplinler arası yetkinliğe sahip okul öncesi öğretmenler tarafından verilmelidir.
18. Son yıllarda yaygınlık kazanan değerler eğitimiyle yetiştirilmek istenen insana ilişkin hedefler, 2018 yılından itibaren uygulamaya konulan “kök değerler” üzerinden somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Ancak değer üreten bir iklimi oluşturma imkânından yoksun, kişisel gelişim mantığına hapsolmuş bir değerler eğitiminin, değer-ahlak üreten bir dindarlığı tesisi mümkün değildir. Değerler eğitimi, din öğretimine alternatif bir konuma getirilmeden bu eğitime derinlik kazandıracak, din-değer-ahlak bütünlüğünü sağlayacak, değer ve ahlak üreten inanca dayalı bir içeriğe kavuşturulmalıdır.
19. Bugün büyük bir hızla değişen dönüşen çağdaş dünyada çocuklardan gençlere, yaşlılardan engellilere, hastalardan madde bağımlılarına, mahkumlardan sevgi evlerine kadar toplumun tüm kesimlerine hitap edebilecek çeşitlilikte bir yaygın din eğitiminin gerekliliği öne çıkmaktadır. Ancak hâlihazırdaki din eğitimi, Diyanet İşleri Başkanlığının ihtiyaçlarıyla uyumlu değildir. Ayrıca modern zamanlarda manevi bakım ve dinî

rehberlik hizmetleri, ihtisas seviyesinde bir bilgi ve tecrübe birikimini gerektirmektedir. Bu nedenlerle Diyanet İşleri Başkanlığı, 2010 sonrası yöneldiği yaygın din eğitimi hizmetlerini, toplumun tüm kesimlerini kapsayacak şekilde yerine getirmede güçlük çekmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından, 2010'da çıkan teşkilat kanunu kapsamında yaygın din eğitimi, toplumun tüm kesimlerini kapsayacak şekilde yerine getirmek için kurumsal düzeyde yapılan düzenlemelerle istenen seviyede bir netice elde edilememiştir. Bu güçlüklerin aşılabilmesi, ancak yukarıda zikredilen kurumsal ihtiyaçlara cevap verebilecek üç temel programla mümkündür.

20. Günümüzde Diyanet İşleri Başkanlığının insan kaynağı bakımından kurumsal ihtiyaçlarına cevap veremeyen İlahiyat/İslami İlimler Fakültelerine bağımlı olması, asli fonksiyonlarını ve yaygın din hizmetlerini yerine getirmesinde güçlüklerle karşılaşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle ulusal-uluslararası yetkin ilim adamlarından müteşekkil güçlü bir akademik kadro rehberliğinde ilmî yeterliliğe sahip, dini temsil ve manevi rehberlik yapabilecek, bilgisiyile görgüsüyle, ahlakıyla örnek olabilecek hassaten yurtdışında dinî diplomasiyi kullanabilecek nitelikte yurt içinde ve yurt dışındaki hizmetlerini tam manasıyla yerine getirmesini sağlayacak Diyanet'in Enderun'u diyebileceğimiz bir Diyanet Akademisi kurulmalıdır. Ancak bu akademi, hizmet içi eğitim görevini yerine getiren Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğünün yerine ikame edilmemelidir.
21. Toplumda dinî hayatın kazandığı zenginliği ve buna bağlı olarak ortaya çıkan sivil din eğitimi realitesini göz önünde bulundurduğumuzda sadece resmî düzeyde yürütülen örgün ve yaygın din eğitimi düzenlemek yetmez. Bilhassa gönüllü kuruluşlar ve STK'larda, vakıf ve derneklerde, öğrenci evlerinde, pansiyon ve yurtlarda, ailelerde, evlerde, mahallelerde, kitle iletişim araçlarında, yazılı ve görsel basında, sosyal medyada insanlara nasıl bir din anlatıldığını ve hangi metotlarla öğretildiğini yeniden ele almak durumundayız. Çünkü bütün bu mecralarda anlatılan dinle okullarda verilen din eğitiminin çıktıları arasında var olan uçurum, zaman zaman din eğitiminin bütün süreçlerini pek çok açıdan anlamsızlaştırmaktadır. Bu nedenle dinin açık hakikatlerini istismar eden kişi eksenli

yanlış din söylemleri ve yanlış din eğitimi, kişisel özgürlüklere müdahale etmeden ilmî ve akademik denetime tabi tutulmalıdır.

22. Bu raporda yer verilmemekle birlikte, ulusal düzeyde yapılacak çalışmalarda, Türkiye’de İslam içi farklı inanç topluluklarının ve İslam dışı dinî azınlıkların din eğitimi konusunun da büyük bir ihtimamla yeniden ele alınması elzem görünmektedir.
23. Her seviyeden din eğitimine/hizmetlerine ilişkin atılacak adımlar, akademik özgürlüğü zedelemeyecek şekilde başta fakülteler olmak üzere ülkemizin yetiştirdiği değerli ilim adamlarından oluşturulacak bir yüksek istişare kurulu tarafından atılmalıdır. Türkiye’nin yüz yıllık tecrübesini temsil eden bütün kurumların katılımıyla bir Din Eğitimi Şurası düzenlenerek; kısa, orta ve uzun vadede atılacak bütün adımlar birlikte ele alınmalıdır.

1

NASIL BİR İNSAN, TOPLUM VE GELECEK TASAVVURU?

Nasıl bir insan istiyoruz? Bugün bu soru, sadece din eğitimi değil, bütün eğitim sistemini yeniden yapılandırmak için sorulması gereken en önemli sorudur. Bir birey olarak insana bakışımız nedir? İnsanın doğuştan sahip olduğu onuru ve değeri nasıl ortaya çıkarabiliriz? Her bir insanı bilgi, düşünce ve değer üreten bir varlığa nasıl dönüştürebiliriz? Özlemine çektiğimiz insan modelini hangi eğitim sistemiyle gerçekleştireceğiz? İnsanlara, gençlere ve çocuklara eğitimde rehberlik edenler, maddi ve manevi anlamda ne kadar yetkindir? Eğitimli her birey, ne ölçüde muteber ve ideal hasletlerle kendi benliğini, kişiliğini, kimlik ve aidiyetini buluşturmayı öncelemektedir? Bu benlik, kişilik ve kimlik inşasında din eğitiminin rolü ne olmalıdır?

Nasıl bir toplum tahayyül ediyoruz? Farklı inanış ve görüşleri din ve vicdan özgürlüğü kapsamında saygıyla karşılayan, birbirine güvenen, barış içerisinde yaşamasını bilen, farklılıkları öteki olarak değil, zenginlik olarak gören bir toplumu nasıl inşa edebiliriz? Tüm farklılıklarını koruyan, çeşitliliklerini muhafaza eden bir toplumu nasıl inşa ederiz? Rahmet olarak gönderilen dinimiz üzerinden ayrılmayan, dine inanmayan bir insanın dahi dinin gölgesinde rahmet bulduğu bir toplum yapısına nasıl sahip olabiliriz?

Nasıl bir gelecek tasavvur ediyoruz? Nasıl bir hayat yaşamayı planlıyoruz? Eğitim verdiğimiz insanlara nasıl bir gelecek vad ediyoruz? Gelecekte kastığımız, zanna ve tahmine dayalı bir gelecek değil; bilakis tamamen öngörülebilir bir gelecektir. Bir görüşe göre yakın gelecek beş yıl, orta gelecek yirmi yıl, uzak gelecek ise elli yıl olarak kabul edilmektedir. Bunlar sünnetullah dediğimiz tarih ve toplum yasaları

gereği bilinmeyecek şeyler değildir. Çünkü bu yasalar aynı zamanda istikbali öngörmemize imkân veren kurallar manzumesidir. Zira bugün, geçmişin istikbali, geleceğin de mazisidir. Bugün, ne kadar geçmişin eseriye gelecek de bugünün eseri olacaktır. Bu açıdan her şeyden önce ideolojik ve tek taraflı okumaları bir kenara bırakarak ilahî yasalar gereği geçmişin, tarihimizin, kültürümüzün, medeniyetimizin ve günümüzün, doğru okunması ve farklılıklarımızı dikkate alan bir gelecek inşası üzerinde bugün yeniden düşünmek gerekmektedir.

Bütün bu sorulara doğru, yerinde ve tutarlı bir cevap verebilmek için her şeyden önce bizi kuşatan şartları, geldiğimiz dünyayı, bizi besleyen dil ve söylemleri, içinde bulunduğumuz zihniyet yapılarını, kişiliğimize ve kimliğimize ağırlığını veren değer ve söylemleri hesaba katmamız gerekmektedir. Bu sorular etrafında şekillenen bir insan, toplum ve gelecek tasavvuru; din eğitiminin gayesi, hedefleri ve müfredatı başta olmak üzere bütün yönlerini yeniden gözden geçirmeyi zorunlu kılmaktadır.

Nasıl bir insan? Nasıl bir toplum? Nasıl bir gelecek? sorularının cevabını doğru verebilmek için bir bütün olarak eğitim sistemini ve bu sistem içinde bulunan din eğitimi tasavvur ederken topyekûn insana, topluma ve istikbale yönelik fikriyatımızı, eğitim düzenlerimizi, bilgi ve bilinç üreten mekanizmalarımızı yeniden ele almak mecburiyetindeyiz. Bu sorulara cevap ararken öncelikli olarak insana yönelik elimizdeki bütün eğitim düzeneklerinin uygulamalarını, bu beklentileri karşılayacak bir müktesebatın bütün niteliklerini hiç vakit kaybetmeden soğukkanlılıkla ve suhuletle yeniden değerlendirmek gerekmektedir.

Bu itibarla içinde yaşadığımız dünyanın insana yönelik eğitim mekanizmalarının, insanlığı kuşatan zihniyet dünyalarının değerlendirilmesi elzemdir. Resmî ve gayriresmî kurumlar, özel ve kamusal yapılar, din alanının örgütlenmiş tezahürleri, gelenekler, inançlar, ideolojiler, siyasal hedefler, zihniyet yapısını besleyen dinî ve kültürel oluşumlar, dinî bakiyenin sık sık gözden geçirilmek zorunda kaldığı karşılaşmalar, öteki kategorisindeki yapılar, tarikatlar, cemaatler, modern bilgi sistematiikleri, küresel etkilere açık millî ve dinî yönelimler gibi tüm öğelerin yeniden değerlendirilmesi son derece önem arz etmektedir.

***

Din eğitimini yeniden yapılandırırken göz önünde bulundurmanız gereken diğer bir önemli husus insanlığın içinden geçtiği bütün değişim ve dönüşümleri dikkate almaktır. Başka bir ifadeyle bugün din eğitimi/öğretiminde atılacak olan yeni adımların her şeyden önce çağımızda yaşanan değişimleri, dönüşümleri dikkate alan sağlıklı ve yeterli bir durum değerlendirmesine duyulan ihtiyacı öne alması gerekmektedir. Bilindiği gibi insanlığın son yüzyılda maruz kaldığı değişimler, dönüşümler bütün bir insanlık tarihinin tanık olduğu değişim, dönüşümlerden fazla olmuştur. Âlimler, düşünürler ve filozoflar insanlığın bu yeni zamanlarını tanımlamakta zorlanmaktadır. Bazıları yaşadığımız bu dönemleri *normal olmayan*, *normal ötesi* (post-normal) zamanlar diye tanımlarken bazıları *hakikat ötesi*, *hakikat sonrası* (post-truth) dönemler diye tarif etmektedir. Biyoteknolojideki gelişmelerden hareketle bu dönemi *insan ötesi*, *insan sonrası* (post-human) diye tanımlayanlar da vardır. Fakat özlemini çektiğimiz din eğitimi açısından bu tanımlamaların hiçbirisi topyekûn bütün insanlığı tabii ve normal olmaktan çıkararak, hakikat ötesine hatta hakikat sonrasına savuran sebeplere işaret etmemektedir.

Yeni zamanlar tecrübesi bize, insanlığın sadece mutlak hakikatten değil kendi gerçekliğinden de ne kadar uzaklaştığını göstermektedir. Bu durumu sadece modernite ve küreselleşmeye, teknolojik gelişmelere, dijital devrimlere, bilginin değer kaybına uğrayarak yaygınlaşmasına ve metalaşmasına bağlamak yeterli bir açıklama olamaz. Hakikatten uzaklaşmamız sadece kendimizi mahkûm ettiğimiz sanal dünyalarla da izah edilemez. Bütün bunların az-çok payı bulunmakla birlikte gerçek şu ki *varoluşun derin anlamı, yaratılışın ezeli hikmeti ve mutlak hakikat inancı* konusundaki kayıplar, normal olmayan bu “hakikat sonrası” âlemde insanı derin krizlerle yüz yüze bırakmıştır.

Geçtiğimiz yüzyılın başlarından itibaren bütün dünyayı kuşatan pozitivizm, sekülerizm, modernizm, dünyevileşme ve bireyselleşme, sadece bizim coğrafyamızda değil, topyekûn insanlık sathında dinin nereye konulup yerleştirileceği konusunda ciddi bir hercümerç meydana getirmiştir. Bu hercümerç din-insan ilişkisinde derin kırılmaları beraberinde getirmiş; din-devlet-toplum ilişkisinin neredeyse tamamen kopmasına yol açmıştır. Diğer taraftan köy ve kent hayatının

kendi kıvamlarında hayata kattığı insanın, oldukça çeşitlenmiş hareket alanları içinde Din-i Mübin-i İslam'la kuracağı bağlantı, ilişki, yakınlık ve beklentiler de hâlâ muallaklığını korumaktadır.

Bu sebeple modernleşmeyle birlikte formel eğitimin, diploma yetkisiyle ilişkili olarak gücü devam etmiş, ancak insanı yetiştirmede, kişiliğini inşa etmedeki etkisi büyük ölçüde zayıflamıştır. Okulun bu açıdan etkisini yitirmesinde, bilhassa dijitalleşmenin rolü büyük olmuştur. Eğitimde hem ailenin hem mabedin hem okulun etkisi oldukça azalmıştır. İnsan artık hem bilgi dünyasını hem de kişiliğini/ahlakını daha geniş sistemlerden almaktadır. Dijital mecralar, önü alınamaz bir şekilde insan üzerindeki etkisini artırmaya devam etmektedir. Bu durum, günümüzde yeni nesil eğitim sistemlerine ne denli ihtiyaç duyduğumuzu göstermektedir.

Dijitalleşmenin bilgiye ulaşmayı kolaylaştırması, bilgi yükleme esaslı eğitim sistemlerini nispeten geri planda bıraksa da bugün bilginin önemi azalmamış; bunun yanı sıra bilginin analiz ve sentezi daha önemli hâle gelmiştir. Bu itibarla bilgiye ulaşma yollarına ve bilginin doğrusuyla yanlışını birbirinden ayırt etmeye odaklı eğitim modellerinin öne çıktığı bir hakikattir. Bu hakikat göz önünde bulundurularak ağırlığını bilgi yüklemenin değil, bilgiyi tanımanın/yorumlamanın oluşturduğu bir eğitim modeli tasarımı elzem görünmektedir.

Dijitalleşmeyle birlikte bugün her konuda olduğu gibi din konusunda da maulumat çoğaldıkça cehalet artmaktadır. Her türlü bilginin metaa dönüştüğü, dinî bilginin bütünlüğünü kaybedip parçalandığı çağımızda yaşanan bilgi kaosu ve yorum anarşisi, dinin sade ve berrak hakikatlerini gölgelemekte; hiçbir ilke, kural ve kaide tanımadan yorumlanan dinin, asırlar içinde istikrar bulan kaynak bütünlüğü, asıllar ve deliller sistemi ve değerler hiyerarşisi kaybolmaya yüz tutmaktadır. Bu açıdan din eğitiminin, eğitim sistemi içindeki yeri ve içeriği kritik düzeyde önem arz etmekte ve bütün yönleriyle yeniden ele alınmayı beklemektedir. Ancak ondan önce din-devlet-toplum ilişkilerinin sağlıklı bir zeminde ele alınması gerekmektedir.

2

NASIL BİR DİN-DEVLET-TOPLUM İLİŞKİSİ?

Din eğitimini yeniden yapılandırmak için üzerinde durulması gereken en önemli konulardan birisi, din–devlet–toplum ilişkilerinin dayandığı zemini yeniden ele almaktır. Zira Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren günümüze kadar geçen yaklaşık bir asırlık sürede, dinin nerede olması gerektiği ya da nasıl anlamlandırılacağı problemi, çözüme kavuşturulamamış; din–devlet–toplum ilişkilerine bir türlü netlik kazandırılmamıştır. Modern Cumhuriyet’in kuruluş yıllarına ilişkin bilgi ve kayıtlar, söz konusu dönemlerin önemli ölçüde bir istikamet belirleme çabası içinde geçtiğini göstermektedir. Kendine özgü Batılılaşma maceramız, önümüze en az onun kadar etkili bir sekülerleşme programı ortaya koymuştur. Dinî hayatın geçmişten gelen bir süreklilik içinde mi yoksa yeni bir düzenleme içinde mi yapılandırılacağı konusu hâlâ bir sorun olmaya devam etmektedir.

Öncelikle kurucu başlangıç sürecinde modernleşme ve Batılılaşma hedefi kapsamında, birtakım yanlış uygulamalar gerekçe gösterilerek din, zaman zaman sorunlu bir bakiye olarak görülmüş, dahası kendisinden bir an önce kurtulunması gereken bir olgu olarak addedilmiştir.

Kuruluş aşamasında dinin kamusal alandan dışlanması nedeniyle dinî tedrisat ve dinî hayat üzerinde kurulan belli başlı tahakküm gruplarının aralarındaki yıldırıcı, yıpratıcı rekabetine rağmen gayriresmî mecralar üzerinden kendisini var etmiş ve sürekli bir meşruiyet arayışında olmuştur. Ancak gayriresmî mecralardaki din eğitiminin hem toplumsal meşruiyetinin zayıflığı hem de pedagojik formasyondan mahrum olması, din dilinin fakirleşmesinde, tutuk ve içe kapanık bir dilde karar kılmasında etkili olmuştur. Genellikle yoksul ve düşük gelirli

nüfus alanları arasında kendine yer edinen dinî cemaatlerin ürettiği dindarlık ise özgüveni zayıf bir bakış açısında kilitlenmeyi beraberinde getirmiştir.

Ancak 1940'ların sonuna gelindiğinde İslam coğrafyasında olduğu gibi ülkemizde de dine yönelişin artması ve yerleşik muhafazakâr bakiyenin hissedilir tazyiki sonucu dini yok saymaktan tasfiye etmeye varan kurucu dönem kanaatinin yersizliğini ağır bir şekilde hissettiren sosyoloji, din konusunda atılan radikal adımlardan kademeli bir şekilde vazgeçmeyi mecbur hâle getiren yeni bir süreç başlatmıştır.

Dönemin Diyanet İşleri Başkanı Merhum Ahmet Hamdi Akseki, 1950 yılında ilgili makamlara sunduğu *Din Tedrisatı ve Dinî Müesseseler Hakkında Bir Rapor*'unda toplumun ve devletin içine düştüğü duruma dair şu çarpıcı tespitlerde bulunmuştur:

“Bugün memleketin birçok yerinde hakiki ve münevver bir din adamı bulmak şöyle dursun, camilerde mihraba geçerek halka namaz kıldırarak, minbere çıkıp hutbe okuyacak bir imam ve hatip bile bulunmamaktadır. Hatta bazı köylerimizde, ölenlerin teçhiz ve tekfini ile ebedî istirahatlerine tevdiî gibi en basit dinî bir vazifeyi ifa edecek kimseler dahi bulunmamakta ve cenazelerin, kaldırılmadan günlerce ortada kalmakta olduğu, senelerden beri işitilmekte ve görülmektedir.”

Akseki'ye göre devletin din eğitimine tahsis ettiği fikriyat bir ihtiyacın karşılanmasından çok artık toplumda giderek artan bir tansiyonun zapturapt altına alınmasıyla ilgili korku ve tereddütlerin bir eseri olarak tezahür etmiş; dinî tedrisat, bir sistem ve usulden çok, her durumda geçerli bir pragmatizme teslim edilmiştir.

Resmî din eğitimi kurumları, böyle bir hengâme içinde hem sistem içi kaygı ve beklentiler hem de Müslüman halkımızın kendi geleceğine yönelik kaygılarının bir tezahürü olarak ortaya çıkmıştır. Mevcut hissiyatı formüle etmek gerekirse bu durum devletin kaygılarıyla halkın beklentileri arasında şekillenen bir uzlaşının sonucunda gerçekleşmiştir. Bu uzlaşının belli başlı parametreleri tarihçilerimizin, sosyal analistlerimizin kayıtlarında ciddi bir yer tutmaktadır.

Bu süreçte dinin yapı ve temsillerini yeniden ele alma, onu farklı bir yorumlamayla devlet gereklilikleri içinde resmî mecralar üzerinden yeniden inşa etme

cihetine gidilmiştir. Devletin bu sosyolojik gerçeklik ve muhafazakâr bakiyeyle bir şekilde uzlaşmaya mecbur kalışının bir sonucu olarak tabandan gelen talepleri karşılamak amacıyla başta İmam Hatipler olmak üzere, Kur'an Kursları, İlahiyat Fakülteleri ve Yüksek İslam Enstitüleri açılmış, Cumhuriyet'le birlikte hayata geçirilen Diyanet İşleri Başkanlığının, kesintiler içinde de olsa her seferinde yeniden tanımlanıp hayata geçirilen yaygın din eğitimine ilişkin uygulama adımları atılmıştır.

Devlet, bir tür zorunlu uzlaşıyla kabullendiği dini, kıymetlendirme konusunda istikrarlı bir tutum sergileyememiştir. Bir taraftan çekingenlikten sıkı güvenlik tedbirlerine varan aralıkta bir tavır sergilerken diğer taraftan dine tahsis ettiği yeri sıklıkla tasnif etmiş, yer yer genişletmiş, yer yer daraltma cihetine gitmiştir. Bu ikircikli tavır çerçevesinde resmî dinî tedrisatın seyri de sağlıklı bir istikamette gelişmiş, ancak iç politikanın gereklilikleri içinde kurgulanan bir müfredata ve düzenlemelere sahip olabilmıştır. Toplumun manevi ihtiyacını bir sektör mantığıyla karşılama tezahürünü hatırlatan devletin din eğitimi/öğretimi uygulamaları, gerçeklikle sahih bir bağ kurmaktan uzak kalmış; din eğitimi/öğretimini, genel eğitim sistemimize zaman zaman dış müdahaleyle iliştirilmiş tanımlanamayan bir eklenti olmanın ötesine taşıyamamıştır.

Ara dönem pratikleri, soğuk savaş ortamı ve çevresel dinî hareketliliklerin etkisine açık bir düzlemde gelişen demokrasi tecrübemizin şekillendirdiği bu ikircikli pragmatist tutum, devletle toplum arasında bir türlü denkleştirilmeyen yakınlıkta kendisini göstermiştir. Din–devlet–toplum ilişkilerinin, hâlâ radikal bir söz dağarcığı ve aydınlanmacı–pozitivist bir ikileme yaslanan katı laikçi bir anlayışla sürdürülmesi, devlet ile toplum arasındaki güven aralığına hasar vermiştir.

Kendisini bu mesafeli bilince mahkûm hisseden dindar–muhafazakâr kesimler, mağdur ve mazlum bir hâletiruhiye içinde taleplerini örtük ve sembolik bir şekilde dile getirme cihetine gitmiştir. Ancak tarihsel ve kültürel alışkanlıkları içinde kendini devletten bağımsız olarak inşa etme kudretine hazır olmayan dinî kurumsallaşmanın mâkûliyet kazanması, bir hayli zaman almıştır.

***

28 Şubat Süreci sonrası din–devlet–toplum ilişkisinin sil baştan yeniden ele alınmasına yönelik gayretli çalışmalar, yeni dindar–muhafazakâr kuşağın modern tecrübe ve çabalarıyla özgün bir form kazanmaya başlamıştır. Millet katmanlarının hemen her ögesini içine katmayı önceleyen bütünleştirici siyasi–toplumsal atmosfer, devletle din arasındaki örtük husumet diline son vermiş, muhafazakâr toplum katmanlarının devletle arasındaki mesafesini hızla azaltmıştır. Devletle din ve dindarlar arasındaki bol çekinceli ve muhataralı ilişkiler ağının hem devlet hem de din ve toplum lehine yeniden kurgulanmasına imkân tanıyan bir iklim oluşmuştur.

Ancak son yirmi yılda din–devlet–toplum ilişkilerini normalleştirme azminde olan ve devletin dinle ilgili kadim çekincelerinden kaynaklı atmosferi ortadan kaldırma gayretinde olan bir siyaset iktidar olduğu hâlde atılan pek çok müspet adıma rağmen yasak dönemlerin ürünü olarak ortaya çıkan, ara dönemlerin palyatif tedbiri olarak zuhur eden anlayış ve müesseselerde herhangi bir köklü değişikliğe gidilmemiştir. Nitekim günümüzde hâlâ eski dönemin refleksleriyle hareket ederek, o dönem belli bir öngörüyle üretilen –sadece Kur’an öğretimine ve hıfzına dayalı Kur’an Kursları, zorunlu bir ihtiyaçtan doğan İmam Hatipler ve tartışmalı bir müfredatla başlayan İlahiyat Fakülteleri gibi– ara formüllerin temel gayeler olarak addedilip niteliği göz ardı eden, plansız, niceliksel artışı önceleyen bir strateji izlenmesi, eski dönemin zorunlu uzlaşısını devam ettirmenin ötesinde bir anlam ifade etmemektedir. Bugün din ve devlet arasındaki ilişkilerin yaslandığı meşruiyet zemini, söylem düzeyinde tamamen değişmesine rağmen; mer’i Anayasa ve kanunlarda din–devlet–toplum ilişkilerine dair belirsizliğini koruyan durumda, tarafların ortak paydada buluşacağı şekilde yeniden tanımlayıcı herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Yapılan birtakım değişikliklerse bu yeni dönemin parametrelerine uygun olarak meselelerin özüne dair kritik dokunuşlar olmaktan uzaktır. Bu durum, farklı ideolojik ve siyasi eğilimlerin, dine bakışta ve din eğitimini sil baştan yeniden tanziminde devleti, her daim tarihten gelen reaksiyoner–güvenlikçi radikal sapmalara açık hâlde bırakmaktadır. Bugün dine dair ilgi ve yakınlığın bizatihi kamu tarafından üretilip yönlendirilmesi gerçeği, bu hakikati değiştirmemektedir.

Bu hakikat bize, din eğitimini yeniden yapılandırmadan önce hâlâ eski dönemin gölgesinde kalan din–devlet–toplum ilişkilerinin doğru bir temele dayandırılması gerektiğinin ne kadar elzem olduğunu bir kez daha göstermektedir.

3

NASIL BİR EĞİTİM SİSTEMİ?

İlköğretimden yükseköğretime kadar eğitim sistemimizin üzerine dayandığı bilim anlayışı oldukça seküler ve katı pozitivist bir anlayıştır. Bilimsel, mantıksal ve hukuksal pozitivism, din, vahiy, teoloji ve metafizik içermeyen sadece fiziksel ve maddi dünyanın gerçeklerine dayanan bir bilim anlayışıdır. Sebep ve sonuçların gözetilmesini savunur. Buna göre insanlık tarihinde artık teolojik ve metafizik evreler geride kalmıştır. İnsanlık pozitif evreye girmiştir. Teoloji ve metafizik, büyük oranda bilimsel bilginin konusu olmaktan çıkarılmıştır. Pozitif bilim niçinlerle uğraşmaz; nedir ve nasıl sorularının cevaplarını araştırır. Böylesi bir anlayışta din ve dinî olan hiçbir bilgi bilimin konusu dahi değildir. Bu sebeple din eğitiminin genel eğitim sistemi içindeki meşruiyeti daima sorun olmaya devam etmiştir.

Yüksek din öğretiminin de parçası olduğu üniversite, ülkemizde pozitivist bir anlayışla kurulmuştur. Üniversite, bu anlayış üzerinden yaptığı ilimler tasnifinde genel olarak İlahiyatı bir bilim olarak bile öngörmemiştir.

İlahiyat/İslami İlimler Fakültelerinin pozitivist ideolojiye bağlı üniversite içinde karşı karşıya kaldığı meşruiyet sorunu nedeniyle zaman içerisinde üniversitede bulunan mevcut sosyoloji, felsefe, psikoloji, edebiyat, tarih, eğitim gibi alanlarla arasında irtibat kuramaması ve bu alanlarla iş birliği imkânı bulamamasına rağmen bu ilimler de İlahiyat alanında kendisine yer bulmaya başlamıştır. Bu bilimler İlahiyat tedrisatı içinde farklı boyutlar kazanarak zenginleşmiş ve söz konusu fakültelere de katkılar sunmuştur. Ancak bu durum da İlahiyat/İslami

İlimler fakültelerindeki hem ilimlerin tasnifi hem de derslerin münderecatı konusundaki gerilimi gidermeye yetmemiştir.

Bu nedenlerle yüksek din öğretimindeki sorunların temelden çözülebilmesi için öncelikle üniversitenin bir üst zemin olacak şekilde yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Böylece dinî ilimleri tahsil eden birisi aynı zamanda sosyoloji, edebiyat, felsefe derslerini alabilmeli veya hukuk, tıp, matematik bölümlerini takip edebilmelidir. Aynı şekilde fizik okuyan veya mühendislik bölümünde öğrenim gören birisi de dinî ilimleri tahsil edebilmelidir. Ancak bu vasatı yakalayabilen bir üniversite ortamında bir medeniyet perspektifiyle bilgi üretimi mümkün olabilecektir.

Muhatap olduğumuz insan kalitesi hiç kuşkusuz üzerine emek verilmesi gereken bir eğitim sürecinin sonucudur. O nedenle müfredat, istihdam, ihtiyaç ve yeterlilik gibi problem setlerinden önce, bizatihi eğitim sisteminin, dahası eğitim sisteminin üzerine inşa edildiği temel gaye, ilke ve referansların derin bir kavrayış ve sağlam bir usul çerçevesinde yeniden ele alınması önem arz etmektedir.

Bütün toplumu kucaklayan, bütünleştiren, herkesin aidiyet hissettiği bir eğitim anlayışı ve felsefesi yerine sadece kısmi kitle tahkimi yapan bir anlayışın ülkenin geleceğine ve huzuruna hizmet etmesi düşünülemez. Bu anlamda geçmişin veya içinden geçmekte olduğumuz şartların etkisiyle oluşan tepkiselliklerden mümkün olduğunca sıyrılmak gerekmektedir.

Bir bütün olarak Türkiye'nin, nasıl bir insan, nasıl bir toplum, nasıl bir gelecek perspektifine hizmet eden, yeni ayrışmalar doğurmak yerine, birleştirici bakış açısıyla hareket eden bütüncül bir eğitim anlayışını benimsemesi gerekmektedir.

***

Millî eğitim sisteminde yetiştirilmek istenen insana ilişkin uzak hedefler 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 2. maddesinde¹ açıklanmaktadır. Kanun, Türk Milletinin bütün fertlerini; "...Türk Milletinin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan... Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar..." olarak tarif etmektedir.

Aynı maddenin bir başka yerinde ise "...Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler..." yetiştirilmesinin hedeflendiği belirtilmektedir.

Bu madde eğitim felsefesi açısından bir bütün olarak değerlendirildiğinde; Millî Eğitim Temel Kanunu'nun, millî, manevi, kültürel değerleri önceliği doğrudur. Bununla birlikte maddede hedeflenen "beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere" sahip nesillerin, sağlıklı, sürdürülebilir bir din eğitimi olmadan yetiştirilemeyeceği açıktır. Aksi takdirde küresel dünyanın meydan okumalarına karşı koyabilen,

1. Millî Eğitim Temel Kanunu Madde 2: "Türk Millî Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini, 1. Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek; 2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek; 3. İlgî, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak; Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır."

evrensel insani ilke ve prensiplerin yanı sıra millî, manevi, kültürel değerlere sahip bir karakter inşası mümkün olmayacaktır.

***

Millî eğitim sisteminin temel felsefesinin en güncel yorumu, 2023 Eğitim Vizyonu belgesinde yer almaktadır. 2023 Eğitim Vizyonu; insanın öz, ruh, kalp, akıl, madde ve bedeniyle bir bütün olduğu; eğitim sistemlerinin, ancak insan doğasına ait tüm bu unsurlara bütüncül bir yaklaşım geliştirebildiği ölçüde başarılı olabileceği kabulü üzerine kurgulanan bu belgede, madde ve manayı bir bütünlük içinde kuşatan bütüncül insan tasavvuru öne çıkartılmıştır. 2023 Eğitim Vizyonu belgesinde eğitim sistemimizin en büyük meselesi olan madde ve manasıyla çift kanatlı insan tasavvurunu gerçekleştirebilmek için kanun, bütçe ve altyapıların engel olmadığı, esas problemin hakikati parçalama çabasına giren varlık, insan ve bilgi tasavvurlarıyla eğitimi şekillendirme arayışları olduğu vurgulanmaktadır. Aslında söz konusu belge, insanı, tabiatı ve dini bir bütün olarak ele alan bir müfredatı öngörmektedir. Ancak belgede bir hedef olarak ortaya konulan madde–mana, akıl–kalp, “teknik–irfan” bütünlüğü, sağlıklı bir din eğitimi olmadığında teoriden pratiğe nasıl uzanacağı belirsiz bir zemine işaret etmektedir.

Her ne kadar 2023 Eğitim Vizyonu belgesindeki bu hedefler, söz konusu belgede somut eylem maddeleri olarak yer almasa da tahayyül edilen hedeflerin, bütün bir eğitim sistemine teşmil edilmesi yerine etkisizleştirilmiş bir değerler eğitimiyle, gayesini netleştirememiş, dini bir kültür, ahlaki bir bilgi olarak gören bir müfredatla ve niteliğin niceliğe feda edildiği çabalarla gerçekleştirilemez. Bu, ancak anlam, ahlak ve değer eksenli nitelikli yeni bir din eğitimiyle mümkündür.

Aslında 2023 Eğitim Vizyonu belgesinde belirlenen hedefler, eğitim sisteminin tamamında köklü bir reformu zorunlu kılmaktadır. Söz konusu hedeflerin bu sınırlılıkla gerçekleştirilmeye çalışılması, bizatihi yürütmekte olduğumuz eğitim sistemine de aykırılık teşkil etmekte; sistemin kendi içinde çelişmesine sebebiyet vermektedir. Zira bilimlerde birlik ilkesinin göz ardı edilmesi nedeniyle her dersin kendine ait bir fikri, bir dünya görüşü, bir insan ve âlem tasavvuru bu-

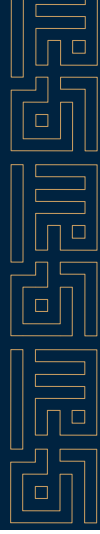
lunmaktadır. Müfredatın aynı değerleri referans almamasından kaynaklı bu çelişkinin giderilememesi nedeniyle gençler bir anda kendilerini büyük çelişkilerin içinde bulmakta; bilimin açıkladığını, dinin anlamlandırıldığı bilincine varamayan zihinler, tercihlerini bilimden ve akıldan yana kullanmakta; dini, hayatın olağan akışı dışında görmektedir. Bu durum, eğitim sisteminin gayelerini sürdürülebilir bir din eğitimi olmadan tam manasıyla hayata geçiremeyeceğini göstermekte; millî eğitim politikalarına yön veren temel metinlerin bu doğrultuda yeniden ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

4

NASIL BİR DİN EĞİTİMİ?

Şüphesiz insanoğlu, varlığın ve kâinatın manasını, varoluşunun gayesini, yaratılışının hikmetini anlamlandırmakla mükellef bir varlıktır: Nereden geliyor, nereye gidiyorum? Niçin var oldum? Yaratılış gayem nedir? Bu hayatta ne mana ifade ediyorum? Hayatın manası, yaşamın gayesi nedir? Ölüm ne demektir? Öldükten sonra ne olacağım? gibi soruların cevabını bulamayan bir insanın, dilimizdeki kadim tabirle *mana buhranına* girmesi, boşluğa düşmesi, anlamsızlık girdabına kapılması kaçınılmazdır. Kendi varlığını anlamlandıramayan, hayata bir mana veremeyen, yaratılışın gayesini, varoluşun hikmetini, ölüm ve ötesinin anlamını kavrayamayan bir insanın anlamsızlık krizine girmesi mukadderdir.

Modern zamanlarda insan, daha çok düşünce geliştirerek daha fazla felsefe üreterek yaşadığı anlam krizini akılla ve bilimle çözmeye çalışmıştır. İnsanın takdire şayan olan bu akli çabası da anlam kaybının önüne geçememiştir. Zira insanlık, bilimle pek çok şeyi keşfetmekle birlikte sadece yaratılış süreçlerini açıklayabilmiş, fakat anlamlandıramamıştır.

İnsanlığın içinden çıkamadığı anlam krizinin en net çözümünü, hayatın da ölümün de insanoğlunu tatmin eden en makul izahını Allah'ın dini İslam yapmıştır. Zira bilim açıklar, akıl ve felsefe düşündürür, din ise anlamlandırır. Dinin verdiği anlam, İslam söz konusu olduğunda bilimin açıklamasını, aklın ve felsefenin düşüncesini göz ardı etmez. Zira bilim Rabbimizin kâinata yerleştirdiği ayetlerin tefsiri; akıl ve düşünce de onun insana en büyük ihsanıdır. Aslında bütün ilahî dinler, ilahî kitaplar, bütün peygamberler insanlığı bu anlam krizinden çıkarmak

için gönderilmiştir. O nedenle ilahî dinin, ilahî kitabın, nebilerin, resullerin insanlık için en büyük nimeti, insanı anlam krizinden kurtarmak, varoluşunun gayesini, yaratılışının hikmetini, hayatın manasını ona öğretmek olmuştur. Bütün bu hususlar bize din eğitimi/öğretiminin içinde bulunduğumuz anlam krizini çözmeye odaklanması gerektiğini göstermektedir. Bu nedenle din-bilim, din-akıl, din-insan, din-hayat, din-dünya çatışmasının yaşandığı çağımızda, bilhassa genç kuşağın anlam arayışında olduğu dikkate alınarak din eğitimi/öğretiminin, bilimin açıklayıcı, dinin anlamlandırıcı rolünü birleştiren bir esas üzerine inşa edilmesi kritik önem arz etmektedir.

Her alanda olduğu gibi din öğretiminde de en önemli husus, gaye ve amaçlar meselesidir. Sağlıklı bir yeniden yapılanma için istihdam konusundan önce din eğitiminin temel gayelerinin belirlenmesi bir zorunluluktur. Din eğitiminde gaye, din kültürü hakkında bilgi sahibi olmak midir, yoksa dinin ilmihâl boyutunu önceleyen bir din eğitimi vermek midir veyahut varoluşun gayesini, yaratılışın hikmetini izah eden, insanın anlam arayışına ilahî dinin verdiği cevaplar üzerine odaklanmak mıdır? İçinden geçtiğimiz zamanları tanımadan ve bu zamanların insanı yoldan çıkarıcı unsurlarını dikkate almadan din eğitiminin temel gayelerini belirlemek mümkün değildir.

Nasıl bir din eğitimi meselesi, her şeyden önce gelecek nesillerimizin Din-i Mübin-i İslam hakkında yanlış kanaat edinmemeleri için büyük bir dikkatle ele alınması gereken bir konudur. Zira bugün Müslümanlar; haklı bir şekilde içinde yaşadıkları dünyanın akışı hakkında söz sahibi olmayı arzulamaktadır. Çocuklarını, gençlerini ve gelecek nesilleri hangi dünyanın beklediğini sadece merak etmekle kalmamakta, bizatihi sorgulamaktadır. Hızlı ve vahşi dünyevileşmenin baskısını aşmak istemektedir. İnsan, evren ve Allah ilişkilerini en doğru şekilde temellendirmeye çalışmaktadır. İslam'ın tevhid, nübüvvet ve mead öğretisinin, dünya ve ahiret vurgusunun doğru bir şekilde öğretilmesini dilemektedir. Dindarlıklarının dinin yüce hakikatleriyle örtüşmesini arzu etmektedir. Evlatlarının; din-ahlak ilişkisini kurabilen doğru bir din telakkisine sahip olmasını istemektedir. İyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan, güzeli çirkinden ayıracak kriterleri bilmelerini; hakkı hak, batılı batıl olarak fark etmelerini arzulamaktadır. Adalet ilkesinin her zaman revaçta olması için gayret ettiklerini, her türlü zulüm

ve haksızlığın ortadan kalkması için elinden geleni yaptıklarını görmenin peşindedir. Kur'an-ı Kerim'in her birimize yüklediği sorumluluklar çerçevesinde "emr-i bi'l-maruf, nehy-i ani'l-münker/iyiliği tavsiye edip kötülükten sakındırma" ilkesine bağlı olarak mefsedete karşı çıkmaya, hak ve hakikate destek olmaya çalışmalarını talep etmektedir. Ahlak-ı hamideyi her ânına tatbik ettiklerini ve tertemiz bir hayat yaşadıklarını görmek istemektedir. İnsana, varlığa, eşya-ya, kâinata, tabiata merhamet nazarıyla bakmayı öğrenmelerini arzulamaktadır. Cenâb-ı Hakk'ın razı olacağı iman ve istikamet doğrultusunda sulh ve salahın egemen olduğu bir toplum içinde yaşamasını dilemektedir. Bütün bu gayeleri de hem örgün hem de yaygın bir din eğitiminin içinde görmek istemektedir. Toplumun hem örgün hem de yaygın din eğitiminden beklediği oldukça çeşitlilik arz eden bu hususları birlikte değerlendirdiğimizde din eğitiminin bundan sonra hangi öncelikler içinde topluma yöneleceği, nasıl bir dinî tasavvura/din tasavvuruna ihtiyaç duyduğu ve dahası yeni vatandaş öznelerinin bileşenlerinde dinin nerede olacağı konusunda yeni bir arayışa girmesi gerektiği muhakkaktır. Din eğitiminin tek kutuplu dar bir şablonla anlatılmasından vazgeçilerek 'her şey zıddıyla bilinir' kaidesine zıtların olduğu bir âleme hikmetle bakabilmenin yolu ve yordamı üzerinde durulması gerektiği açıktır. Bugünün genç kuşaklarını düşündüğümüzde dinin hükümlerinin ve temel formasyon bilgilerinin öğretilmesi kadar ben kimim, bu dünyadaki amacım nedir, gibi varoluşsal sorular üzerinde ve ahlakın yüksek umdelerinin tatbikinde fitri düşünce ve tatbik melekesi geliştirilmesinin gerekliliği ortadadır.

Bugün bu amaç ve yükümlülükleri yerine getirebilmek için din eğitiminin hemen her aşamasının sıkı bir şekilde gözden geçirilmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu konuda nerede hata yapıldığını ve bu hataların mahiyetini ve maliyetini değerlendirmek her fırsatta bizlere yeni ufuklar açacaktır.

***

Bütün bu gayeler dikkate alınmadığı içindir ki bugün her seviyeden verilen din eğitimiyle insanın benlik, kişilik ve kimliğini inşa etmesine rehberlik eden ahlak ve değer eğitimi arasında ciddi bir kopukluk göze çarpmaktadır. Zira bu eğitim süreçlerinde daha ziyade teorik ve formel bir eğitim verilmekte; ağırlıklı olarak

teorik dinî konulara dair beşerî yorum ve yaklaşımlar etüt edilmektedir. Maalesef bu etütler de çeşitli sebeplerle istenilen şekilde yapılamamaktadır.

Binaenaleyh din eğitiminin yukarıda zikredilen gayeleri gerçekleştirebilmesi için yeniden yapılandırılma sürecinde, din eğitimiyle ahlak ve değer eğitimi ilişkisinin göz önünde bulundurulması önem arz etmektedir. Bu iki hususun aynı şey görülmesi ve buna bağlı olarak formel din eğitiminin deruni dindarlık için tek başına yeterli olduğu düşüncesi, doğru değildir.

Din eğitimi yeniden yapılandırılırken formel din eğitimiyle ahlak ve değer eğitimi ilişkisi netleştirilmelidir. Zira geleceği inşa edecek değer ve ahlakla donatılmış bireyler, ancak ahlak ve değerlere dayanan, bilgiyi amele dönüştüren bir din eğitimi sistemi ile yetiştirilebilir.

Anlam, ahlak ve değer eğitimi; dinî değerlerin tabii ortam içerisinde hayatla iç içe öğrenilmesiyle elde edilir. Gençlerin akıl, kalp, gönül, ruh ve vicdanlarının duyarlı ve aktif hâle getirilmesiyle gerçekleşir. Sağlam bir akliselime, merhamet dolu bir kalbe, engin bir gönül dünyasına, asil bir ruha ve sağduyulu bir vicdana sahip olmasıyla mümkündür. Ahlaki ve manevi değerlerin bizatihi hayata yansıtılarak benimsenmesiyle sağlanır. Modern çağda dindarlık, ahlak ve maneviyat meselesi, din eğitiminin insanın anlam arayışındaki aktif rolünü tamamlayıcı nitelikte normatif formasyon aktarımından önce şu sorularla başlatılmalıdır? ‘Ben kimim?’, ‘Bu dünyadaki amacım nedir?’, ‘Görülenin ötesinde ne var?’ gibi sorularda ifadesini bulan ‘anlam arayışı’ modern insanın da sorduğu varoluşsal sorulardır. Bu nedenle öğrencilerin yaşları da dikkate alınmak suretiyle Allah-varlık-kâinat-insan ilişkisi anlatılmalıdır. Bu yapılırken klasik ıstılahların, ancak ulema için anlam ifade eden tarif ve taksimleri yerine hayat, sosyal ilişkiler ve doğal çevreyle ilişkili algılanması kolay durumlardan, olgulardan, örneklerden hareket edilmelidir. Ders içerikleri öğrencilerin idrakine ve duygusuna hitap etmeli; ancak ezberlenmekle zihinde tutulabilen ve olduğu gibi sınav kâğıdına dökülmesi beklenen bir yöntemden kaçınılmalıdır. Örneğin Allah’ın zati, selbi, sübuti sıfatları gibi konuları teknik tarzda ele almak yerine teknik dili geride bırakıp içerik esas alınmalı; bu içerik de mutlaka güncel hayatla ilişkilendirilmelidir. Allah inancının pratik anlamı üzerinde durulmalı ve insan-Allah iliş-

kisi yeniden temellendirilmelidir. Allah’a imanla adalet, merhamet, dürüstlük, ibadet, hürmet, nizam gibi kavramlar arasındaki ilişki çarpıcı örneklerle ortaya konulmalıdır.

Sosyal araştırmalar göstermektedir ki; Türkiye’de din, seküler olduğu düşünölen kesimler için de hâlâ ahlak ve değer kaynaklarının başında gelmektedir. Bu nedenle İHL dışındaki ilk ve orta dereceli okullarda da gençlerin anlam arayışına cevap veren bir yaklaşım benimsenmeli ve bu yaklaşım daha da güçlendirilmelidir. ‘Herkes için anlam, ahlak ve değer eğitimi’ çerçevesi üzerinden yeni bir düşünönce ufku açılmalıdır.

İlköğretim din dersleri, teorik dinî bilgiye boğan normatif şablon çerçevesinden çıkarılarak ahlaki ve manevi değerleri, doğal bir melekeye dönüştürecekle bir içeriğe kavuşturulmalıdır.

Ortaöğretimdeki din dersleri de teorik formdan ziyade bütün gençler için düşünölmelidir. Zira sayıları on sekiz milyonu aşkın ortaöğretim öğrencisi gençlerin, aynı vatanın evladı olmaları hasebiyle eşit derecede bu eğitime hem ihtiyacı hem hakkı vardır.

İmam Hatip Liselerindeki Fen ve Sosyal Bilimler ağırlıklı programda din eğitiminin teorik ve formel karakteri hafifletilmelidir. Böylece diğer ortaöğretim kurumlarıyla arasındaki makas müşterek hâle getirilmelidir.

İmam Hatip Liselerindeki formel din eğitiminden anlam, ahlak ve değer eğitimine geçiş sürecinde ünite adlarında ve içeriklerinde köklü değişiklikler yapılmasına ihtiyaç vardır. Hâlihazırda geleneksel İslami disiplinler fıkıh, tefsir, hadis, kelam gibi genel isimler altında okutulmaktadır. Bu hususta iki temel sorun yaşanmaktadır: İlki, İmam Hatip düzeyi için gereksiz sayılabilecek detay konulara girilmesi, ikincisi ise ele alınan konuların birçoğunun sosyal hayatla ilişkili olmamasıdır. şu hâlde yapılması gereken, bu ilimlerin her biri hakkında öğrenciye “giriş” kabilinden temel bilgiler verildikten sonra sosyal hayatla ilişkili ünite adları belirlenerek mümkün mertebeye güncel konuların anlatılmasıdır. Söz

gelimi İslam İbadet Esasları, İslam ve Sosyal Hayat, İslam Medeniyeti, Modern Dünyada İslam, İslam ve Gençlik, Çağdaş İnanç Sorunları, Kur'an'ın Ana Konuları, Kur'an'da Toplumsal Hayat, Sünneti Anlamak ve Yaşamak, İslam ve İnsani İlişkiler vb. ünite adları altında günümüze ışık tutacak güncel ve işlevsel temalar ele alınmalıdır. Bu, hem öğrencilerin ilgilerini derse çekecek hem de onları hayata hazırlamış olacağı için çok daha işlevsel ve kalıcı olacaktır.

***

Yeniden yapılandırılacak din eğitimi/öğretiminde din-insan, din-dünya, din-akıl, din-bilim, din-kültür, din-ahlak, insan-Allah ilişkisi gibi hususların temellendirilme biçimi, bizi kuşatan meydan okumalar dikkate alınarak Kur'an ve Sünnet ışığında yeniden ele alınmasına ihtiyaç vardır. Din eğitimi/öğretiminin, ilmihâl bilgilerinden öte bu ilişkileri en güzel biçimde kurabilecek bir içeriğe kavuşturulması elzem görünmektedir.

Zira klasik din eğitimi/öğretiminde; *din-insan* ilişkisinde dinî olanla insani olan, İslami olanla insani olan zaman zaman karşı karşıya getirilmekte; ideolojik hümanizmi eleştirelim derken dinin insani boyutu ihmal edilmektedir. *Din-dünya* ilişkisinde din ile dünya karşı karşıya getirilerek bir çatışma alanı oluşturulmakta; insanın yeryüzünü imar etme görevi unutulmaktadır. Sekülerizmi (dünyevileşmeyi) eleştirelim derken dünya aşağılanmaktadır. *Din-akıl* ilişkisinde akılla vahyin ilişkisi sürekli bir tartışma alanı olarak takdim edilmekte; akli olanla dinî olan karşı karşıya getirilmektedir. Vahyin akli yüceltmesine karşın akli kötüleyen yanlış din anlayışları yaygınlık kazanmaktadır. Rasyonalizmi eleştirelim derken akıl aşağılanmakta, hatta inkâr edilmeye çalışılmaktadır. *Din-bilim* ilişkisinde bilhassa eğitim sistemindeki ilke bütünlüğünün yokluğu nedeniyle gençler, tabii ilimlerde öğretilen yaratılışla/evrimle din dersinde anlatılan yaratılış ve kâinatın işleyişi arasında kalmaktadır. Pozitivizmi eleştirelim derken bilim aşağılanmaya hatta inkâr edilmeye kalkışılmaktadır. *Din-kültür* ilişkisinde dinî olanla kültürel olan birbirine karıştırılmakta; bazen gelenek takdis edilerek din hâline getirilmektedir. Geleneğin nice unsurları din adı altında varlığını sürdürmektedir. Oysa hiçbir peygamber kendi kavminin kültürünü evrensel bir din kuralına dö-

nüştürmemiştir. Bir dine girebilecek en büyük bidat, peygamberin gönderildiği kavmin örfünü, âdetini, geleneğini, kültürünü din hâline getirmektir. *Din-ahlak* ilişkisinde hem teorik hem de pratik açıdan ahlak üretemeyen dindarlık, gençliği olumsuz etkilemektedir. *İnsan-Allah* ilişkisinde temellendirmenin sadece kudret ve irade üzerinden yapılması, sadece hâkim-mahkûm, efendi-köle, mutlak kudret-aciz kul şeklinde temellendirilmesi, eksik bir temellendirme biçimi olmuştur. Hâlbuki insan-Allah ilişkisinin adalet, merhamet, hikmet ve karşılıklı misak esaslı bir temellendirmeye gidilmesi daha doğru olacaktır.

Netice itibarıyla din eğitimi/öğretimi müfredatının, gençlerin sorgulamalarının yoğunlaştığı bu alanlarda sağlıklı dinî yaklaşımlara sahip bir içeriğe kavuşturulması önem arz etmektedir. Eğitim sistemi içindeki genel müfredatın da söz konusu din eğitimi/öğretimi müfredatıyla ilke birliğini yakalayacak bir bütünlüğe kavuşturulması da ayrıca önem arz eden bir diğer husustur.

Genel Eğitim Sistemiyle Kurumsal ve Kuramsal Bütünlük

Millî eğitim sistemiyle yükseköğretim dâhil her seviyeden din eğitimi arasında oldukça ciddi kurumsal ve kuramsal bir kopukluk yaşanmaktadır. Kuruluş yıllarında her iki sistem modern pozitivist temeller üzerine kurulmuş; toplumu, tarihi, kültürü ve medeniyeti inşa eden esaslarla irtibat kurarak bunları tahkim etmek gibi bir gaye güdülmemiştir. Başlangıçta dinî olan hiçbir şey bilgi ve araştırma konusu olarak dahi kabul görmemiştir. Gerek Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi gerek İmam Hatipler gerekse İlahiyat Fakülteleri genel eğitim sistemiyle bütünleşmemiştir. Bütünleşmekten kastımız din eğitimiyle genel eğitimin birbirlerini sürekli beslemeleri ve tamamlamalarıdır. Din eğitimini yeniden yapılandırırken genel eğitim ile din eğitimi arasındaki kurumsal ve kuramsal kopukluk ve boşluk yeniden ele alınmalıdır.

Mevcut hâliyle din dersleri geçmişe ait teorik bir çerçeveden bahsederken diğer dersler gerçek hayata dair ileri sürülen hipotezlerden, yeni keşfedilen bilimsel buluşlardan ve olgulardan bahsetmektedir. Din dersleri de günümüzden ve gelecekte daha iyi söz edebilmelidir.

Öğrenciler bu derslerde verilen bilgiler arasındaki ilişkiyi kurmakta bazen zorluk çekmektedir. Bu nedenle yukarıda da belirtildiği üzere öğretmenlerin müfredat formasyonunun ötesine geçerek diğer bilimlerin ana konuları hakkında bilgi edinmesi gerekmektedir. Dinin aktüel anlamını ve gelecek perspektifini de derslerde konu edebilmelidir.

Öbür yandan İmam Hatip Liselerindeki mevcut teorik esaslı din eğitimi ile diğer okullardaki zayıf içerikli din dersi paradoksal bir manzara doğurmaktadır. Bu manzaranın bir tarafında teorik dinî bilgilerle biçimlendirmeyi esas alan ve mezun olunan okula göre kimlik oluşturmayı amaçlayan eğitim kurumları, diğer tarafındaysa kültür ile inanç arasında kalmış yüzeyselliğe, kimliksizliğe ve çekingenliğe sıkışmış sembolik bir din dersinin verildiği diğer eğitim kurumları bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle bir tarafta, dindarlık, ahlak ve maneviyat eğitimi olduğu düşünülerek verilen bir teorik din eğitimi, diğer taraftaysa düşük profilli, sembolik bir din dersi vardır. Bahsi geçen manzarada bir taraf için din eğitimi yoğunlaştırılmakta, diğer taraf ise din eğitiminden neredeyse tecrit edilmektedir. Bununla birlikte her iki taraftaki din eğitiminin de gerçek bir dindarlık, ahlak ve maneviyat eğitimi olduğu hâlâ ciddi şekilde sorgulanmaya açıktır.

Bu durum, aynı jenerasyona mensup gençler arasında büyük bir zihniyet ve duygu bölünmesine neden olmaktadır. Bu da nihai olarak toplumun bölünmesi anlamına gelmektedir. Din eğitimi, örneklerini daha önce de gördüğümüz böyle bir bölünmeye hizmet etmemelidir. Bu bölünmüşlüğü gidermek için gerek ilk ve ortaöğretim gerekse İmam Hatiplerdeki din eğitiminin, –ileride önerilecek olan Temel İslam Bilimleri programı hariç– teorik bilgilerin ağırlıklı kısmını yüksek din öğretimine erteleyerek anlam, ahlak ve değer eğitimi öncelikle yapılmalıdır.

İlahiyat Fakültelerinde de durum farklı değildir. Daha önce de ifade edildiği gibi İlahiyat Fakültesi ilk kuruluşundan itibaren üniversitenin bir parçasıdır. Ancak üniversitenin üzerine oturduğu temeller, kabul ettiği bilgi, bilim anlayışı ve bilimler tasnifiyle İlahiyat eğitiminin dayandığı temeller ve bilgi tasnifi birbirine zıttır. Kaldı ki bugün hâlâ Türk üniversitesi ve akademiasının mevcut hâliyle, uluslararası düzen içinde bir şekilde bulunmak dışında bir özünden, bir ana

fikrinden, bir ruhundan ve felsefesinden söz etmek oldukça zordur. Pozitivist ilim tasnifi İlahiyatı müstakil bir bilim olarak bile öngörmemiştir. Başlangıçta zamanını tamamladığı düşünülen dini, eleştirel olarak dahi gündeme getirmesi, ilmi faaliyetlerin bir parçası olarak kabul etmesi mümkün olmamıştır.

Yeni Bir Müfredat-Dil-Üslup

Gençliğin dinle ilişkisi, din eğitimi/öğretimi konusunda üzerinde önemle durulması gereken konulardan birini teşkil etmektedir. Günümüzde gençlerin dinle ilişkilerinde bir dönüşümün yaşandığı muhakkaktır. Bu değişimi deizm, agnostisizm ya da yüzyılın başında cereyan eden felsefi ateizm olarak nitelendirmek doğru değildir. Gençlerimiz bugün yeni bir anlam arayışı içindedir. Tıpkı hayatın anlamını arayan, hakikatin künhüne vâkıf olmaya çalışan her insan gibi. Bu arayış neticesinde de bugün gençler yeni sorular sormakta, yeni sorgulamalar içine girmekte ve dine dair yeni itirazlar getirmektedir. Yeni din eğitimi, bu yeni sorulara cevaplar vermeli, yeni itiraz ve sorgulamalara ikna edici deliller sunmalıdır.

Buna göre din eğitiminde kullanılan dil ve üslubun da güncellenmesi gerekmektedir. Gerek kitapların gerekse öğretmenlerin kullandığı dil ve üslubun, yaptırım içeren dayatmacı bir üslup yerine akla, vicdana ve duyguya hitap etmesi gerekmektedir. Bu çerçevede hem öğretmenlerin hem öğretim materyallerinin modern çağın iletişim imkânlarından istifade etmeleri son derece önem arz etmektedir. Bugün hiç kimse bir gence İslam'ın iman, dindarlık ve insan tasavvuruna aykırı olarak “aklını bir kenara koy, gel; iman et!”, diyemez. “Cennete girmek için aklını bir tarafa bırakman gerekir”, diyemez. O nedenle din eğitiminde yeni bir din dilinin ihdası gerekmektedir.

Mevcut din eğitimi sistemimiz önemli aşamalar kaydetmekle birlikte hem insan hem eğitim hem hayat hem de değişim gerçeğiyle yeterince örtüşmediği için öğrencilerin dinî, manevi ve ahlaki ihtiyaçlarını karşılama noktasında yeterince güçlü değildir.

Bu sebeplerle 2000'li yıllara kadar din öğretiminin geleneksel modele dayalı sevap-azap, emir-nehîy eksenli hüküm merkezli bir anlayışla yapıldığına yönelik eleştirilerin de haklılık payı vardır. 2000 yılından itibaren din eğitimi müfredatında daha çoğulcu bir anlayış giderek güçlenmeye başlamasına rağmen henüz klasik yapısında önemli bir değişim yaşanmamıştır. Hâlen gerçekleştirilen düzenlemeler, yeni kuşaklar, gençler, öğrencilerin ihtiyaç ve beklentilerini karşılayabilecek şekilde daha da geliştirilmelidir.

Ayrıca özellikle orta dereceli okullardaki ders kitapları dil, mantıksal ilerleme, mizanpaj ve görsel unsurlar bakımından istenen düzeyde değildir. Din eğitimi kitaplarındaki görsel unsurların özenle hazırlanması derse olan ilgiyi ve saygıyı arttıracaktır. Ders kitaplarıyla ilgili yaygın şikâyetlerin başında konu tekrarı ve üslup zayıflığı yer almaktadır. Bu nedenle metinlerin yüzeysellikten kurtarılması ve daha dinamik bir üslupla yazılması uygun olabilir. Buyurgan, formel, kestirip atan cümleler yerine öğrencilere kapı açan, merak uyandıran bir üslubun benimsenmesi de aynı şekilde yararlı olacaktır. Din eğitiminden beklenen bu gaye ve hedeflerin gerçekleşmesine imkân sağlayacak nitelikleri haiz bir müfredat, dil ve üslubun yakalanabilmesi için ders kitaplarını belirleme yetkisinin, MEB Talim ve Terbiye Kurulu yerine MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü bünyesinde, sahasında temayüz etmiş akademisyenlerden ve alan tecrübesine sahip mütehassıslardan oluşturulacak bir komisyona verilmesi elzem görünmektedir.

Din eğitiminin sadece sevap-günah ya da cennet-cehennem diyalektiği içinde gerçekleşmemesi gerekir. Bunların yanı sıra dinin sosyal hayata katkıları, insana ve insani değerlere olan vurgusu, insanın özünü pekiştirmeye yönelik misyonu üzerinde de özenle durulmalıdır. Bu anlamda dinin; teknoloji, sanat, üretim, estetik, imar, saygı, ölçü, çevre gibi kavramları destekleyici rolünden de bahsedilmelidir.

Din eğitimi ders materyalinin ve ders anlatımının tek taraflı anlatım ve dikte yönteminden ziyade geri bildirim temelinde ilerlemesi de son derece önemlidir. Öğrencilerin derslerle ilgili duygu ve düşünceleri, dersin gidişatında önemli bir faktör olarak görülmelidir.

Din eğitiminin asıl amacı, öğrencinin, yaratılışının gayesini anlamasına, varoluşunun hikmetini kavramasına, davranışlarını ahlaki kılma melekesi kazanmasına kılavuzluk etmek olmalıdır. Bunun için de vahiyle birlikte öğrencinin hayatını ve sorunlarını merkeze almalıdır. Hazır dinî bilgi kalıplarını sunmayı, dikte etmeyi değil; bizzat öğrencinin keşfetmesini ve ondan değer üreterek hayatına aktarmasını esas almalıdır. Öğrencinin dinî muhtevanın ne kadarını, niçin, ne zaman ve nasıl öğrenebileceği bilimsel verilerden hareketle tespit edilip programlar ona göre düzenlenmelidir.

Aslında öğrenmeyi öğreten bir din eğitimi modeli uygulanmalıdır. Bu “öğrenme ve bilmeler”, anlamayı ve anlamlandırmayı kapsamalıdır. Bireyin kendi varlığını, yaratıcısını ve evreni tanıma, hayatı bir bütün olarak anlamlandırma gücünü kazanmasına katkıda bulunmalı; benliğini, kişiliğini, kimliğini inşa etmesine kılavuzluk etmelidir.

Bilhassa dinin her türlü meydan okumalarla karşı karşıya kaldığı çağımızda nasıl ve niçin sorularına tatminkâr cevaplar sunmalıdır. Din eğitimi, düşünmeyi ve sorgulamayı teşvik etmeli; bireyi körü körüne imandan, bilgiyle, bilinçle tercih edilen bir imana taşıyabilmelidir.

Din ile dindarlık farkı, tenzil ile te’vil farkı, vahiy ile dinî düşünce/yorum farkı, din ile mezhep farkı iyi öğretilmelidir. Bu sayede öğrenci bildiği yorumun tek mutlak hakikat olmadığını bilebileceği, İslam içi farklılıkları ayrışma ve çatışma vesilesi olarak görmeyeceği bir bakış açısı kazanabilmeli; bilakis bu farklılıkların medeniyetimizin bir zenginliği olduğunun farkına varabilmelidir.

Her şeyden önemlisi din, değer ve ahlak ilişkisi doğru anlatılmalıdır. Dinin en ulvi gayesinin, bütün ibadetlerin en büyük amacının ahlak olduğu iyi işlenmelidir. Risalet-i Muhammediye’nin varlık sebebinin ahlak, adalet ve merhamet olduğu gerçeği genişçe ele alınmalıdır.

Hakikatin yegâne kaynağının Allah olduğu gerçeği, baki hakikatlerin fâni şahsiyetler üzerine bina edilemeyeceği, insanın iradesini, aklını hiç kimseye teslim edemeyeceği en güzel şekilde anlatılmalıdır.

Kısacası din eğitimi, bireyin ve toplumun; içinde bulunduğu anlam krizine İslam'ın yüz akı hakikatleriyle cevap verebileceği, ahlaki dışlayan, yalan, yanlış, yüzeysel dindarlıkların farkına varabileceği ve din istismarından kendini koruyabileceği, bir düşünme melekesi ve ahlak pratiği doğuran bir dindarlık kazandırabilmelidir.

Nasıl Bir Değerler Eğitimi?

İlahî öğretiler açısından bakıldığında bugün topyekûn bütün insanlığın bir değerler kaybına uğradığı hatta bir değerler bunalımı yaşadığı muhakkaktır. Değerler bunalımı ahlak bunalımından daha derindir. Modern zamanlarda bilinçli değersizleştirme politikaları, insanı, varlığı ve kâinatı değerlerden arındırma siyasetleri, bu bunalımı daha da derinleştirmiştir.

Modern zamanların insanı, sadece ahlaktan uzaklaşma sorunuyla değil, aynı zamanda ürettiği sözde yeni ahlak teorileri ve aşkın, metafizik boyutlardan yoksun etik söylemlerle yüksek ahlaka karşı mücadele eden bir anlayışla da karşı karşıya kalmıştır. Üzülerek ifade edelim ki bu anlayış, ahlaki ahlak kılan değerlerin çatısını sarsmakla kalmamış; 'değer koyan insan' sloganıyla hem ahlakın aşkın, metafizik kaynağını hem de değerler hiyerarşisini altüst etmiştir. Bu sebeple nesillerden nesillere değer aktarımının en zor ve en zayıf olduğu dönemlerden geçmekteyiz.

Ne yazık ki modern zamanlarda değerler bunalımı, dindar insanları da kuşatabilmekte, ahlak ve değer üreten bir dindarlık yerine, yozlaşan ve değerleri tüketen bir anlayışla bizleri karşı karşıya bırakmaktadır. En büyük tehlike, değer üreten değil, değerleri tüketen hatta yozlaştıran sanal bir dindarlıktır. Bu tür dindarlığın yol açtığı anlam ve değer kaybının farkında olmak; ruh yüceliğini ve gönül derinliğini koruyacak ve sürdürecektir bir dindarlığa vurgu yapmak gerekir.

Bilhassa değerler hiyerarşisinin bozulması, gaye değerlerle vesile değerlerin birbirine karışmasına yol açmış; bu durum, araçlarda zenginleştikçe amaçlarda fakirleşmeyi, vesileleri artırdıkça gayelerde zayıflamayı intaç etmiştir.

Dinin temel gayesi erdemli, faziletli, ahlaklı insan ve toplum meydana getirmektir. Bir bütün olarak bakıldığında din eğitiminin de aynı gayeleri taşıdığı bir gerçektir. Değerler eğitimi, seküler eğitim sisteminin gereklilikleri çerçevesinde din eğitiminin bir alternatifi olarak gösterilse de dinimiz İslam söz konusu olduğunda dini, ahlak ve değerden ayırmak, dahası ahlak ve değeri dinin alternatifi görmek doğru değildir. Değerler eğitiminde değer konusu, davranışı ahlaki kılan değerler, değerlerin kaynağı, değerlerin tespiti ve kazandırılması gibi hususlar şüphesiz büyük bir önem arz etmektedir. Kuşkusuz değer üreten bir iklimi oluşturma imkânından yoksun, kişisel gelişim mantığına hapsolmuş bir değerler eğitiminin, değer–ahlak üreten bir dindarlığı tesisi mümkün değildir. Bu açıdan değerler eğitiminin, din öğretimine alternatif gibi sakıncalı bir konumlandırılmadan kaçınarak din öğretimine derinlik kazandıracak, din–değer–ahlak bütünlüğünü sağlayacak inanca dayalı bir içeriğe kavuşturulması, hayati derecede önem arz etmektedir.

Her şeyden önce değerler hakkında ezber malumat kalıplarına sahip olmak yetmez. Bunun yanında değerler hiyerarşisinin çok iyi bilinmesi; *gaye değerlerle vesile değerlerin* birbirinden tefrik edilmesi; değerlerin iman, ibadet ve ahlakla ilişkilerinin doğru belirlenmesi de ayrı bir öneme sahiptir. Söz gelimi iman, kendisi sadece bir değer değildir. Bütün ahlaka ve manevi değerlere kaynaklık eden bir değerler manzumesidir. Yine ibadet, mahza şekil ve hareket itibarıyla bir değer değildir. Ahlak ve değerlere sahip olmayı ve değerler üretmeyi öğreten bir davranışlar manzumesidir.

2018 yılından itibaren uygulamaya konulan öğretim programlarında yetiştirilmek istenen insana ilişkin hedefler “kök değerler” ifadesiyle somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Belirlenen kök değerler: adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverliktir. Son dönem eğitim politikalarında bir strateji olarak öne çıkan “kök değerler” kavramının, hiçbir referans gösterilmeden başka dünyalardan tercüme edilmesi bir yana, eğitim sistemini, bir asırlık Tevhid–i Tedrisatın ve Millî Eğitim Temel Kanunu’nun ideolojik dar yorumundan öteye taşıyamayacağı açıktır.

Bu topraklara özgü bir eğitim sistemi tasarımı için “değer” konusunda zengin müktesebata sahip bir medeniyetimizin olduğu bilinciyle hareket etmek ve onların anlam içeriğini güncellemek yeterli olacaktır. Yeni zamanların ruhuna uygun bir eğitim sistemine yön verecek değerler sistemi ve değerler hiyerarşisine ilişkin kadim düşünce mirasımızdan değer (gaye değerler, vesile değerler) istinbat etmek en sağlıklı yol olarak görünmektedir.

Nasıl Bir Rehberlik ve Öğretmen?

Eğitim mekanizması döngüsel bir süreçte ilerlemektedir. Bu sürecin aile, öğrenci, okul, materyal, öğretmen, toplum gibi unsurları vardır. Kuşkusuz, bu paydaş unsurların her birinin geliştirilmeye açık yönleri vardır. Bununla birlikte eğitim mekanizmasının en önemli ve etkin unsuru öğretmendir. Diğer şartlar uygun olmasa dahi iyi yetişmiş bir öğretmen sayesinde bir dereceye kadar iyi eğitimin verilmesi mümkündür. Bu nedenle ‘iyi öğrenci nasıl yetiştirilir’den önce, ‘iyi öğretmen nasıl yetiştirilir’ meselesine odaklanmak gerekir. Zira her kademedeki yürütülen din eğitimi, büyük ölçüde hocanın veya öğretmenin takririne bağlıdır. Öğretmeni bilgi kaynağı sayan bir anlayışla hareket edilmekte; öğretmenin görevini, ne kadar bilgi aktarırsa o kadar iyi yaptığı sanılmaktadır. Öğrenciye aktarılması düşünülen bilgi kalıplarının öğrenenin hayatıyla, sorunlarıyla, ihtiyaçlarıyla ilgisi pek hesaba katılmamaktadır.

Öncelikle öğretmen yetiştiren Eğitim Fakülteleri yeniden ele alınmalı; tüm bölümlerin müfredatı yeniden gözden geçirilmelidir. Sadece din dersi öğretmenlerinin değil, diğer alanlardaki her öğretmenin de hayatın ayrılmaz bir parçası olan dini bilgiyi bu ülkenin tüm çocuklarına her seviyeden verebilecek bir donanımda olması sağlanmalıdır. Bu kapsamda İlahiyat Fakültelerinde diğer fakülte öğrencilerine açık derslerin ihdası olmak üzere gerekli müfredat düzenlemesine gidilmelidir.

Nitekim yapılan araştırmalarda mezun oldukları üniversiteleri değerlendirmeleri istenilen öğretmenler, öğrenim gördükleri üniversitelerin daha çok teorik bilgi

sunduklarını, pratik ve özellikle öğretmenlik mesleğine dair genel becerilerin kazandırılmasında yetersiz olduklarını ifade etmektedirler. Üniversitelerin alan bilgisi konusunda yeterli olduğu, öğretmenlik mesleki bilgisi eğitimindeyse gerekli donanımı ve beceriyi sağlayamadığı görüşündedirler. Ayrıca öğretmenlere göre ihtiyaç analizi yapılmaması, eğitimlerin bir kademe sistemi getirilmeden planlanması ve gelen eğitimcilerin yetersizliği gibi sebeplerle hizmet içi eğitimlerden de verim alınamamaktadır.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin yapısı, amacı, zorunluluğu gibi konular etrafında oluşan tartışmalar, bazı öğretmenlerin çekingen bir tavır sergilemesine ve sorun yaşamamak adına dersi düşük profilli bir şekilde işlemesine neden olmaktadır. Bu durum her ne kadar bütün öğretmenlere genellemek mümkün değilse de yaşanan reel durumun bir parçasıdır. Nitekim bu husus ders kitaplarına dahi nispeten yansımış vaziyettedir.

Öğretmenlerin daha iyi yetiştirilmesi için özel çalışmalar yapılmalıdır. Öğretmenliğe geçişi sağlayan süreç (sınav+staj), öğretmen yeterliliklerinin yükseltilmesine yönelik olarak yeniden gözden geçirilmelidir. Kaldı ki öğretmenlik için Türkiye’de lisans düzeyinde eğitim gerekliyken, başta AB ülkeleri olmak üzere çoğu OECD ülkesinde öğretmenlik için artık tezli/tezsiz yüksek lisans mezunu olmak gerekmektedir.

Özellikle öğretmenlerin üst düzeyde pedagojik yeterliliğe ve iletişim yetkinliğine sahip olmaları gerekmektedir. Öğretmenlerin mesleki bilgi yanında yaşadığımız coğrafyanın sorunlarından ve dünyadaki muhtelif gelişmelerden haberdar olacak bir kültüre sahip olması gerekmektedir. Hatta genel bilgi kabilinden de olsa öğretmenlerin fizik, biyoloji ve astronomi gibi evrenin anlaşılmasına katkı sağlayan branşlarda belirli bir donanıma sahip olması elzemdir.

Diğer taraftan öğretmenlerin mesleki bilgi ve formasyon dışında başka becerilere sahip olmaları teşvik edilmelidir. Öğretmenlerin ateizm, deizm, agnostisizm gibi bilhassa gençleri etkileyen sorunlar hakkında bilgi edinmeleri, bu tür konularda gençlere nasıl yaklaşılması gerektiğine dair pedagojik bir tutum geliştirmeleri gerekmektedir.

Din derslerinin diğer branşlarla olan ilişkisinin pekiştirilmesi bakımından okul öncesi ve PDR/psikoloji alanlarında İlahiyat ve Eğitim Fakülteleri arasında gerçekleştirilecek disiplinler arası programlar aracılığıyla çalışma zeminleri oluşturulmalı; bu iki alanın ahlaki ve manevi değerleri öncelemesi sağlanmalıdır.

Din Eğitiminde Döngüsel Zayıflama ve Nitelik Kaybı

Bugün hem örgün ve yaygın din eğitiminde hem de ulusal ve uluslararası din hizmetlerinde süreklilik arz eden döngüsel zayıflama ve ciddi bir nitelik kaybıyla karşı karşıyayız.

İmam Hatip Liselerinde bilhassa meslek derslerindeki zayıflama, İlahiyat Fakültelerindeki zayıflamayı beraberinde getirmektedir. İlahiyat Fakültelerindeki zayıflamaysa hem Millî Eğitim'deki örgün din eğitiminin hem de Diyanet İşleri Başkanlığındaki yaygın din eğitimi ve din hizmetlerinin zayıflamasına yol açmaktadır. Giriş şartları düşük tutulan İLİTAM'ın devreye girmesi, bu döngüsel zayıflamanın hızını artırıcı etki yapmaktadır. Bazıları kendince makul sebeplerle yüzüne Kur'an okuma ve gramer seviyesinde Arapça gibi İslam bilimlerine dair lise seviyesinde alınması gereken asgari bilgiler, İHL'de verilemeyince İlahiyat Fakültesinde fakülte seviyesinde verilmesi gereken bilgiler yerine İHL'deki açıklar kapatılmaya çalışılmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı, bu eksikliği hizmet içi eğitim veya üç yıllık Dini Yüksek İhtisas Merkezleriyle kapatmaya çalışırken Millî Eğitim Bakanlığı ise Din Öğretimi Genel Müdürlüğüne yürütülen hizmet içi eğitim programlarıyla gidermeye çalışmaktadır. Netice itibarıyla din eğitimindeki her zayıf halka birbiriyle ilişkili olarak öncesindeki ve sonrasındaki halkayı zayıflatmakta, âdeta her iki yöne doğru domino etkisi oluşturmaktadır. Bir an önce önlemler alınmadığı takdirde nicelik arttıkça döngüsel zayıflama ve nitelik kaybı kaçınılmaz bir şekilde devam edecektir.

4.1. DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİ

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, okul sistemi içerisinde öğrencilere sağlıklı bir din öğretimi sunma, dinî kültür ve ahlak anlayışı kazandırma işlevine sahip olup son derece kritik bir önemi haizdir. Nitekim tüm ailelerin çocuklarına bilinçli bir şekilde din eğitimi ve öğretimi verme veya dinî kültür kazandırma süreçlerinde yeterli olmadığı düşünüldüğünde dersin kritik kazanımları daha net anlaşılacaktır. Ayrıca sivil dinî alanda farklı din anlayışlarının çok yoğun etkilerinin olduğu bir düzlemde devlet okullarında dinin temel kaynaklarında belirtilen ortak inanç, ibadet ve ahlak esasları hakkında öğrencilerin bilgilendirilmesi ve bu konuda sağlıklı bir anlayış geliştirilmesi önem arz etmektedir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin, ilkokuldan liseye kadar öğrencilerin inanç, ibadet, ahlak, değerler, tarih, medeniyet ve kültür gibi temel referanslarıyla buluştuğu ve bu referansları tanıdığı bir ders olarak planlanması gerekmektedir. Ayrıca Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin aynı zamanda tarih, coğrafya, sosyal bilgiler ve felsefe gibi pek çok dersin anlaşılmasına yapacağı katkılar da unutulmamalıdır. Zira bu dersin içeriğine vâkıf olunmadan, dinin tarihi, kültürü, inanç-ibadet boyutu ve gelişim seyri, anlaşılmadan söz konusu dersleri tam manasıyla anlamak mümkün gözükmemektedir.

Aslında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi sadece mümin olmanın bir gereği değildir. Aynı zamanda bir ferdi olduğumuz bu toplumda nasıl yaşayacağımızı öğrenmek için de gereklidir. Bu topraklarda yaşayan bir insanın, temel vatandaşlık bilgisi için bu toplumun tarihini, kültürünü oluşturan dinlerine kültürünü bilmesi, toplumsal hassasiyetlere dikkate etmesi açısından önemlidir. Birbirimizin dünyasına asgari hangi kelimelerle hangi kavramlarla konuşmamız gerektiğini bilebilmek için bu topraklarda inanç adına ortaya çıkan bütün kültürlerin hiçbir ayırma tâbi tutulmadan bilinmesi bir gerekliliktir. Dinin temel kavramlarını, temel kuramlarını bilmeyen bir vatandaşın bu toplumun türkülerini, şarkılarını dahi yeterince anlaması mümkün değildir.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin, Anayasal düzeyde bir meşruiyet zemini olmasına rağmen kamuoyu oluşturma kabiliyetine sahip bazı çevrelerce müf-

redattaki bir kısım eksikliklerin öne çıkarılmak suretiyle eğitim sistemine zora-ki eklenmiş bir eklenti pozisyonuna indirgenerek ötekileştirilmesi, ülkemiz gerçekleriyle bağdaşmayan bir durumdur. Bu yönüyle dersin bir meşruiyet sorununu çerçevesinde sürekli tartışılmasından ziyade, farklı paydaşların katılımıyla geliştirilmesine odaklanılmalıdır.

1980 öncesi dönemde seçmeli olarak isteyen öğrencilere verilen din derslerinin temel felsefesi, İslam dininin temel inanç, ibadet ve ahlak esaslarını benimsetmeyi ve Hz. Peygamber’i örnek almak suretiyle bu esasları hayatlarına transfer etmelerini temin etmeyi içermektedir. Bu yönüyle 1982 yılına kadar okullarda uygulanan din derslerinde bir dini benimsetmeyi amaçlayan doktriner bir din eğitimi yaklaşımı tercih edilmiştir. 1982’de okullardaki din dersleri ve mecburi ahlak dersleri birleştirilerek “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” dersi adıyla ilkokul 4. sınıftan lise son sınıfa kadar tüm öğrenciler için zorunlu bir derse dönüştürülmüştür. Bu dersin temel felsefesinde genel olarak din, İslam dini ve diğer din ve inançlarla ahlak hakkında bilgi verileceği, herhangi bir dini benimsetmeyi içerecek doktriner bir din eğitimi kapsamayacağı belirtilmiştir. Bununla birlikte İslam dinini benimsetmeyi amaçlayan bir içeriğe sahip olduğu gerekçesiyle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersine çeşitli itirazlar yapılmış, hatta ulusal ve uluslararası davalara konu olmuştur.

Aslında uluslararası sözleşmeler, doktriner olmayan, din ve inançlar hakkında tarafsız ve eleştirel bir derse aileler karşı çıksa bile zorunlu olarak programda yer verilebileceğini öngörmektedir. Aynı şekilde doktriner olmayan bir yöntemin insan haklarına aykırılığı söz konusu olmadığı gibi öğrenciye muafiyet hakkı verilmesinin de gerekmediği, bu noktada dersin nesnel, eleştirel, tarafsız, çoğulcu ve kuşatıcı bir anlayışla yapılması ön şartının arandığı, dersin bu şartları taşınamaması durumunda isteyene muafiyet hakkı tanınabileceği, ifade edilmektedir.

Özetle gerek mevcut ulusal gerekse uluslararası mevzuat, din eğitimi/öğretiminin; zorunlu olması durumunda doktriner olmayan “öğretim” boyutunda kalması gerektiğini, doktriner bir “eğitim” metodunun benimsenmesi hâlinde din eğitiminin seçmeli olabileceğini ifade etmektedir. Ancak zorunlu Din Kültürü ve

Ahlak Bilgisi dersi müfredatında, zaman zaman iyileştirmeler yapılsa da hangi yöntemin benimseneceği konusu, henüz bir netliğe kavuşturulamamıştır.

2012–2013 öğretim yılında Kur’an-ı Kerim, Hz. Muhammed’in Hayatı ve Temel Dinî Bilgiler gibi derslerin tüm okullarda seçmeli ders olmaya başlaması her türlü takdirin üzerindedir. Ancak bu derslerin hangi doktriner yöntemle anlatılacağı hususu netleştirilemediğinden özgün bir içeriğe kavuşturulamaması nedeniyle her yaştan çocuk ve gencin seçmesini özendirecek bir vasat oluşturulamamıştır. Velinin, çocuklar üzerindeki baskısına bağlanan, hatta velileri de ikilemede bırakan bir pratik durum ortaya çıkmıştır. Derslerin ortaokul seviyesinde ilk sınıflarda %20 civarındaki seçilme oranının son sınıflarda %7–8’e düşmesi, lise seviyesindeki %30 civarındaki seçilme oranının ise son sınıflarda %2–3’e gerilemesi, yalnızca sınav kaygısıyla izah edilemez. Seçmeli din derslerinde eğitim boyutunu öne çıkaran bir yöntemin daha çok benimsenmesi ve üslup farklılığının azami ölçüde giderilmesi, uygulamalı din eğitime ihtiyacı olan farklı geniş kitlelere ulaşmasını ve bu derslerin istenen vasatı yakalayabilmesini sağlayacaktır. Hâlihazırda sahadaki tatbikatı, idarecilerin inisiyatifine bırakılan bu derslerin, birtakım kişisel saiklerle açtırılmaması veya seçiminin zorunlu tutulması gibi istenmeyen durumların önlenmesi amacıyla, genel eğitim sistemi içindeki seçmeli derslere oranla alt ve üst seçme kriteri getirilmesi uygun olacaktır.

Bütün bunları birlikte değerlendirdiğimizde ulusal ve uluslararası mevzuata uygun şekilde doktriner olmayan din öğretiminin zorunlu; doktriner din eğitiminin ise seçmeli olacak şekilde bir düzenlemeye gidilmesi, din eğitimi/öğretimine ihtiyacı olan farklı geniş kitlelere ulaşması bakımından önem arz etmektedir. Bu itibarla zorunlu ve seçmeli din derslerinde doktriner açıdan benimsenecek yöntemin bir an önce netleştirilmesi gerekmektedir.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersiyle ilgili çeşitli sorunların bir kısmı da dersin adından kaynaklanmaktadır. Ders aleyhinde açılan davalar ve kamuoyunda oluşan çeşitli tartışmalar bu dersin adının da reaksiyoner–güvenlikçi perspektifle belirlenmesine neden olmuştur. Bu ders ciddi şekilde kimlik ve mahiyet sorunu yaşamaktadır. Bu açıdan dersin adı, içeriği ve amacı, dini bir kültür, ahlakı ise bir bilgi olarak verme indirgemeciliğinden kurtarılarak yeniden tanımlanmalı–

dır. Bu derste Kur'an ve Sünnetin evrensel temel öğretileri doğrultusunda öğrencilerin anlamlı öğrenmeler gerçekleştirmesi hedeflenmelidir.

***

Zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersiyle ilgili diğer bir tartışma konusuysa bu dersin okul öncesi veya 1. sınıftan itibaren verilir verilemeyeceği hususudur. Mevcut durumda 4. sınıftan itibaren zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi verilmektedir. Çağdaş dünyada küçük yaştaki çocuklara dinin soyut semboller dünyasını anlatma noktasında zaman zaman ciddi tartışmalar yaşanmış ve küçük yaştaki çocuklara dinin anlatılamayacağına ilişkin görüş ağırlık kazanmıştır. Ancak bu doğru değildir. Zira küçük yaşta din eğitiminin verilemeyeceği kabul edildiğinde en az dinin semboller dünyası kadar soyut olan sevgi, şefkat, iyilik, doğruluk gibi kavramların da anlatılamayacağına kabulü gerekir. Hâlbuki bu görüşün aksine soyut semboller dünyasına sahip bu tür erdemlerin aşkın, manevi boyutlarıyla birlikte anlatılması, dinin, kendi inananlarından talebidir. Bu konular anlatılırken yakından uzağa, görünenden görünmeyene, somuttan soyuta ilkesiyle hareket edilmesi izahtan varestedir.

Bunun bir sonucu olarak son zamanlarda ülkemizde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin ilkökul 1. sınıftan itibaren başlatılmasına yönelik bazı teklifler dile getirilmektedir. Bu bağlamda ilk etapta ilkökul kademesinde yer alan “Hayat Bilgisi” dersinden çok yönlü olarak istifade edilmesi düşünülebilir. Zira Hayat Bilgisi dersi disiplinler arası bir ders niteliği taşımaktadır. Beşerî ilişkiler, aile, kültür, tarih, millî–manevi ve ahlaki değerler, dinî ve kültürel miras gibi hayatı bütün olarak görece yapıya kavuşturulan bir Hayat Bilgisi dersinin bu ihtiyaçları karşılamaşının, din eğitimi genel eğitimin merkezine taşınması bakımından da makul bir çözüm olduğu düşünülmektedir. Veya ilkökul 1, 2 ve 3. sınıflarda müfredata zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi konulması yerine müstakil bir “Din ve Değer Eğitimi” dersinin de konulması mümkündür. Hangi ders ismiyle olursa olsun okul öncesi veya 1. sınıftan itibaren din eğitiminin müfredata dâhil edilmesi durumunda öğretiminin, özel nitelikli formasyona sahip yüksek din öğretimi mezunu öğretmenler tarafından, okul öncesindeyse din eğitimi vermeye yetecek bir eğitim alan okul öncesi öğretmenleri tarafından verilmesi

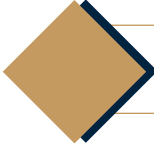

önem arz etmektedir. Zira bu düzeyde bir din öğretimi, büyük bir hassasiyet gerektirmektedir. Bu nedenle öncelikle bu düzeydeki bir din öğretimi için üstün nitelikli formasyona sahip öğretmen kadrosu yetiştirmek gereklidir.

Aslında din ve değer eğitimi için en elverişli dönemler okul öncesi ile ilkokul dönemidir. Almanya’da geleneksel olarak okul öncesi eğitimin %70’ine yakın kilise eliyle yürütülmektedir. Okul öncesi ile ilköğretim ilk üç sınıfının programlarına, geleneklerimize ve medeniyetimize uygun bir değerler eğitimi anlayışıyla hazırlanmış, davranış gelişimine odaklanan içerikler yerleştirilmelidir.

Ayrıca günümüzde okul öncesinde de herhangi bir örgün din eğitimi mevcut değildir. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından verilen 4–6 yaş arası yaygın din eğitimiyle bu ihtiyacın karşılanması mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla hem Diyanet İşleri Başkanlığının verdiği eğitimin kanunlarla muhkemleştirilmesi, hem de millî eğitim mevzuatında okul öncesinde din ve ahlak eğitiminin verilmesine imkân sağlanması gerekmektedir. Karakter gelişiminin önemli dönemlerinden biri olan okul öncesinde, çocuk gelişimi, psikoloji ve ilahiyat gibi ilgili alanların mütehassıslarınca hazırlanacak bir müfredat, disiplinler arası yetkinliğe sahip okul öncesi öğretmenler tarafından verilmesi elzem görünmektedir.

4.2. İMAM HATİP LİSELERİ

Türk eğitim sisteminin başlıca kurumlarından birisi olan İmam Hatipler, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'nin kendi modernleşme tarihiyle irtibatlı bir şekilde ürettiği, özgün bir tecrübe ve eğitim modelidir. Bu model, Osmanlı devletinin giriştiği modernleşme sürecinde İslam ilimleriyle tabii ve sosyal ilimleri birleştirme, “gelenek” ve “modern” referanslar arasında uyum bulma çabasının bir okul fikrine dönüşerek özellikle II. Meşrutiyet döneminde medreselerin ıslahı çalışmalarının somutlaşması sonucu ortaya çıkmıştır. 1913 yılında açılan Medresetü'l-Eimme ve'l-Huteba (İmamlar ve Hatipler Medresesi) ile 1914'te İslah-ı Medaris Nizamnamesi ile oluşturulan Dârü'l-Hilâfeti'l-Âliye Medresesi, bu okulların ilk örnekleri olmuştur.

Cumhuriyet döneminde Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla eğitim sistemi içerisindeki konumunu ve hukuki temelini kazanan İmam Hatipler, benimsenen din politikaları, toplumsal dinamikler, iç ve dış siyasetin etki alanıyla şekillenerek günümüze kadar gelmiştir. İmam Hatipler, kuruluşundan günümüze kadar sayıları, amaçları, müfredatı, yetiştirdikleri öğrenci profili ve mezunlarıyla Türkiye'nin gündeminde pedagojik zeminden daha çok, politik ve ideolojik düzlemde sıklıkla tartışılan ve üzerinde gerçekleştirilen tartışmaların içeriği ve seyri itibarıyla sadece bir okul olmasının ötesinde farklı anlamlar yüklenen bir mesele hâlini almıştır. Bu mesele, müstakil bir konu olmaktan ziyade Cumhuriyet'in din politikası, din anlayışı ve din eğitimi yaklaşımının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Diğer bir ifadeyle İmam Hatipler, Cumhuriyet döneminde dinin, birey ve toplum hayatında yerinin ne olması gerektiği tartışmasında tarafların ideolojik mücadele araçlarından birisi olmuştur. Böylece İmam Hatiplerin sembolik anlamı, reel gerçekliğinin ötesinde bir değerlendirme çerçevesine oturmuştur.

İmam Hatiplerdeki gelişmeler de bu tecrübeye uygun olarak inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Dinin vicdani bir meseleye indirgendiği Tek Parti iktidarı döneminde tamamen kapatılmış; 1951 yılında halkın yoğun din hizmetleri ihtiyacı ve talebi doğrultusunda yeniden açılmıştır. Bu tarihten sonra özellikle 1973 yılında çıkar-

tilan Millî Eğitim Temel Kanunu ile İmam Hatiplere lise statüsü kazandırılması, mezunlarına üniversiteye giriş hakkının tanınması ve kız öğrencilerin de kabul edilmesiyle birlikte sayılarında ve öğrenci mevcutlarında ciddi artışlar olmuştur. Ancak tekrar açıldıkları 1951 yılından itibaren 1990'lı yıllara kadar yaşadıkları niceliksel artış ve niteliksel dönüşüm, kamuoyunda 28 Şubat Süreci olarak bilinen 1997 sonrasında kesintiye uğramıştır. Bu süreçte alınan kesintisiz sekiz yıllık eğitim kararıyla İmam Hatiplerin orta kısımlarının kapatılması ve üniversiteye giriş sistemine getirilen katsayı uygulaması, bu okullarda 1998'den 2003'e kadar ciddi bir niceliksel düşüşe ve niteliksel gerilemeye yol açmıştır. Ancak 2003 yılından itibaren İmam Hatiplerde, yeniden niceliksel bir artış yaşanmaya başlamıştır. Özellikle 2012'deki Millî Eğitim Temel Kanunu'nda yapılan yasal düzenlemelerle İmam Hatiplerin orta kısımlarının yeniden açılıp, mezunlarının üniversiteye girişte karşılaştıkları haksız katsayı uygulamasına son verilmesiyle birlikte, okul ve öğrenci sayılarında önemli artışlar yaşanmıştır. 2012 yılından itibaren İmam Hatiplerin daha da geliştirilmesine dönük uygulanan program çeşitliliği, vizyon belgesi, kalite takip sistemi vb. çabalar da ümit vericidir.

***

Şunu açıkça ifade etmek gerekir ki, İmam Hatipler hangi gerekçelerin ürünü olursa olsun toplumsal hissiyatta önemli bir yer edinmiş ve bugün atlattığı onlarca badireye rağmen milletimizin nezdinde ayrıcalıklı yerini almıştır.

İmam Hatipler, Türkiye maarif sistemi içindeki varlığıyla milletimize, tarihimize, kültürümüze pek çok katkıda bulunmuş ve bir Türkiye kurumu olmayı başarmıştır. İmam Hatiplerin; devlet-millet bütünleşmesine, toplumsal barışa olan katkısı küçümsenmeyecek boyuttadır. Bu okullar, müfredatıyla insanı, vahyi ve tabiatı ele alan ilimleri birleştirmesi nedeniyle hem geçmiş ile gelecek arasında hem Doğu ile Batı arasında hem akıl ile din arasında doğru ilişkiler kurmayı hedeflediği için hiçbir zaman önemini kaybetmemiştir. Milletimizin kendi tarihine, kültürüne, medeniyetine ve kimliğine bağlı kalarak tarih sahnesinde süreklilik kazanmasındaki rolü yok sayılamayacak önemdedir.

Bütün bu nedenlerle her türlü eksikliğine rağmen bu kurumlarda verilen eğitim, sadece muhafazakâr görüşlü ailelerin çocuklarının ihtiyacı değildir; bütün vatan evlatlarının ihtiyacıdır. Dolayısıyla bu kurumların dar politik–kimlik inşasına ve ülkenin diğer eğitim kurumlarına alternatif olma görüntüsüne mahal vermeden, bir Türkiye kurumu olmanın gereklilikleri doğrultusunda daha geniş kitlelere hitap edebilecek bir formda eğitim vermeye devam etmesi gerekmektedir.

***

Türkiye'nin kendine özgü eğitim modeli olarak ortaya koyduğu İmam Hatipler, Türk insanının ve Türk dış politikasının dünyaya açılıma paralel olarak 1980'lerden itibaren aynı zamanda uluslararası bir boyut kazanmaya başlamıştır. 11 Eylül 2001 sonrası süreçteyse kurumsal yapısı, müfredatı ve yetiştirdiği insan modeliyle uluslararası ilginin odağı hâline gelmiştir. Bu okullar, bilimlerin birliğini temsil eden müfredat yapısı ve sunduğu aşırılığa prim vermeyen İslam anlayışıyla dünyanın pek çok yerindeki Müslüman toplumlar tarafından birer model olarak görülmeye başlanmıştır. Bilhassa Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte uzun bir fetret döneminden sonra özgür dinî kimliklerini kurmak için din eğitimi/öğretimi sistemlerini yeniden inşa etmeye çalışan gönül coğrafyamızdaki kardeş, soydaş, dindaş topluluklar, Türkiye'nin bu tecrübesini her zamankinden daha fazla önemsemektedir. Gelişen bu ilgiye karşılık olarak 2006 yılından itibaren Uluslararası Anadolu İmam Hatip Liseleri açılmaya başlanmıştır. Türkiye'nin farklı illerinde sayıları 14'e ulaşan bu okullarda 88 farklı ülkeden 1.400'ü aşkın öğrenci öğrenim görmektedir. Bu noktada İmam Hatip Liselerinin uluslararası boyutuna yönelik atılan adımların güçlendirilerek ve çeşitlendirilerek devam ettirilmesi ve öğrencilerin geldikleri dünyalar dikkate alınarak daha esnek bir müfredatın ivedilikle hayata geçirilmesi önem arz etmektedir.

Bu kapsamda din eğitiminin uluslararası boyutunun, hâlen 14 İmam Hatipte uygulanmakta olan *Uluslararası IHL Programı* çatısı altında toplanması gerekmektedir. Öncelikle ulusal düzeyde uygulanan müfredatla bu programın yürütülmesi imkânsızdır. Yedi kıtadan gelen öğrencilere sadece ülkemizin tarihini, kültürünü, coğrafyasını, yakın dönem tatbikatını öğretmek yerine öğrencilerin hem yerel birikimlerine katkı sağlayacak hem de ufkunu evrensel çizgiye taşı-

yacak nitelikte esnek bir müfredat uygulanması, bir ihtiyaç değil, bir zorunluluktur. Ayrıca başta Suriye olmak üzere ülkemizde misafir edilen yüzbinlerce çocuğu da kapsayacak şekilde kurulacak İmam Hatipler de bu program çatısı altında ele alınmalıdır. Müfredat bütünlüğü açısından hâlen 34 okulda 9 farklı dilde uygulanan yabancı dil programlarının da “Uluslararası İHL Programı” çatısı altında toplanması gerekmektedir.

***

İmam Hatiplerin kuruluş hissiyatı içinde şekillenen tedrisatının, günümüzde yeni bir değerlendirmesini yapmak aciliyet kesp etmektedir. Değişik korku ve kaygıların, tedirgin bekleyişler içinde dile getirilen beklentilerin karşılanması amacıyla konjonktüre uygun bir hesaplılık içinde şekillenen yapılanmanın üzerinden bugün bir hayli zaman geçmiştir. Farklı zaman dilimlerinin gündelik hayatı muhasara altına alan etkileri içinde samimi çabalarla ortaya çıkan bu okulları artık yeni zamanların ölçülerini, değişen toplumsal talep ve beklentileri esas alarak bir kere daha düşünmek ve yeni bir yol belirlemek gerekmektedir.

Bu durumda önümüzde duran temel mesele, devasa sorunlarla bizi kuşatma altına alan mevzuları karşılama kapasitemizin ne durumda olduğudur. Gerçekten de yeni zamanların diline bigâne kaldığımızda, toplumu geçen yüzyılın kalıpları içerisinde okumaya devam ettiğimizde, toplumun gidişatını görmezlikten gelen bir havaya girdiğimizde, gerçekliğin asıl hızını kaçırmış olmaktadır. Bugün İmam Hatipleri yeniden düşünürken dünün iman ve heyecanına bihakkın sadık kalarak yeni sorularla yüzleşme cesaretini göstermemiz ve bu yeni, olası, mümkün beklentiler karşısında hangi müfredatla, hangi stratejilerle, hangi dille cevap vereceğimize karar vermemiz gerekmektedir.

Üç Temel Program

Günümüzde gerek öğretmen, öğrenci ve okul yöneticilerine yönelik yapılan saha çalışmalarında gerekse toplumun farklı kesimleri tarafından yürütülen tartışmalarda İmam Hatiplerin din görevlisi yetiştirme işlevinin geri planda kaldığı,

bu okullarda daha çok dinini bilen, yaşayan ve din görevlisi olma amacını taşımayan, üniversitelerin farklı alanlarında okumak isteyen öğrencilerin yetiştiği kanaati ön plana çıkmaktadır. Buna karşılık bu okullar aynı zamanda din görevliliği için Diyanet İşleri Başkanlığının önemli insan kaynaklarından birisi olmaya devam etmektedir.

Artık ilahiyat mezunları çoğaldığı için bu uygulamaya son verilmesi gerektiği halde İmam Hatiplere ilişkin bu iki farklı işleve aynı program yapısıyla karşılık verilmeye çalışılması, her iki işlevin de etkili bir şekilde yerine getirilmesini güçleştirmektedir. İmam Hatiplerin, öğrenci yönelimlerine ve Diyanet İşleri Başkanlığının ihtiyaçlarına uygun program çeşitliliğine kavuşturulması, kurumsal işlevsellik ve devamlılık açısından elzem görünmektedir.

Diğer taraftan İHL öğrencilerinin aile geliri, anne-baba öğrenim durumu ve mesleki durumlarından çıkarımla, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel profillerine ilişkin 1990'lı yıllardan itibaren yapılan çeşitli araştırmalarda elde edilen veriler değerlendirildiğinde, bu okulları çoğunlukla toplumun orta ve alt kesimlerinden öğrenci ve velilerin tercih etmeye devam ettikleri anlaşılmaktadır.

Türkiye'de muhafazakâr kesimin 1980'lerden itibaren sosyo-ekonomik ve kültürel durumlarının yükselmesine rağmen bu yükselmenin İmam Hatiplerin geneline yeterince yansımaması, üzerinde düşünülmesi gereken bir durumdur.

Proje İmam Hatip Liselerinin ortaya koyduğu başarının diğer okullarda da gerçekleştirilmesi ve akademik anlamda başarılı öğrenciler için birer cazibe merkezi olması ve bizzat öğrenciler tarafından tercih edilen okullara dönüşmesi için gerekli adımlar atılmalıdır.

İmam hatip liselerinde her bakımdan kaliteli eğitim verilebilmesi için bu okullarda görev yapan yöneticilerin de nitelikli kişiler olması çok önemlidir. Bu nedenle kişiliği, yetenekleri, davranışları, bilinci, vizyonu, idarecilik becerisi ve liderlik vasfı gibi niteliklerle bezeli olan idarecilerin tercih edilmesi, görev yaptığı okulların mesleki yapısında ve öğrencilerin bu yapıya uygun şekilde yönlendirilmesinde son derece etkili olacaktır.

Günümüzde MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü tarafından İmam Hatiplerde yaşanan sorunların çözümüne yönelik birtakım adımlar atılmıştır: Bu kapsamda müfredatı güncelleme çalışmaları, öğretmen ve yöneticilerin mesleki gelişimlerini artırmaya yönelik hizmet içi eğitimler, hafızlık projeleri, kurumlar arası iş birliği protokolleri, öğrenci değişim programları gibi kapsamlı çalışmalar yapılmış, vizyon belgeleri ve raporlar hazırlanmış, “fen ve sosyal bilimler, uluslararası, yabancı dil, geleneksel ve çağdaş görsel sanatlar, musiki, spor, teknoloji” isimli program çeşitliliğine gidilmiştir.

Din Öğretimi Genel Müdürlüğü tarafından atılan bu adımlar elbette takdire şayandır. Ancak hâlihazırda uygulanmakta olan bu program çeşitliliğinde, İmam Hatiplerin varlık sebepleri ve toplumun asli ihtiyaçları doğrultusunda bir sadeleştirilmeye ve yeni bir tasnife gidilmesi elzem görünmektedir.

Bu kapsamda İmam Hatiplerde üç temel program çeşitliliği uygulanması gerekmektedir: 1. Fen ve Sosyal Bilimler Programı, 2. Temel İslam Bilimleri Programı, 3. Uluslararası İHL Programı. 2020 itibarıyla 544 Anadolu İmam Hatip Lisesinde uygulanan *Fen ve Sosyal Bilimler Programı*, güçlendirilerek devam ettirilmelidir. İmam Hatip Liselerinde fen ve sosyal bilimler azaltılmadan müfredatın ağırlığını İslami ilimlerin oluşturacağı *Temel İslam Bilimleri Programı* ihdas edilmelidir. Böylece İlahiyat Fakültesine gidecek öğrenci kalitesinde büyük bir iyileşme sağlanacak; yüksek din öğretiminin her alanında nitelik hissedilir oranda artacaktır. Müfredat bütünlüğü açısından hafızlık ve hafızlarla ilgili müfredatın da bu program dahilinde takip edilmesi gerekmektedir.

4.3. YÜKSEK DİN ÖĞRETİMİ

Türkiye’de yüksek din öğretimi hâlihazırda İlahiyat Fakülteleri ile İslami İlimler Fakültelerinde yürütülmektedir. *İlahiyat*, İslam dininin kavramlarını, temel esaslarını, tarihini, kültürünü ve medeniyetini derinlemesine inceleme, araştırma, anlama ve yorumlama anlamına gelen genel bir adlandırmadır. Yeni kurulan bazı üniversitelerde yüksek din öğretimi, İslami İlimler Fakültesi adıyla kendisine yer bulmuştur. Bu fakülte isimlendirmesinin İlahiyat mı, yoksa İslami İlimler mi olması gerektiği çokça tartışılmış ve böyle bir değişimin gerekliliği zaman zaman sorgulanmıştır. İsim değişikliğinin, içerik değişmediği sürece bir anlam ifade etmemesi bir yana bu değişikliğin aslında İlahiyat ismine bir tepki olduğu ve İlahiyat ismini itibarsızlaştırdığı da ifade edilmiştir. Bu tartışma zaman zaman gündeme gelmekle birlikte süreç içerisinde canlılığını kaybetmiştir. Oysa aslolan isimler değil ilkeler, prensipler, hedefler ve muhtevadır. Yasal gerekçesi, amacı ve ilmî dayanağı belli olmaksızın yeni açılan fakültelere *İslami İlimler*, *Dini İlimler*, *İslam ve Din Bilimleri* şeklinde isimler verilmesi de yıllardır İlahiyat Fakültesi olarak eğitim veren kurumların adını “İlahiyat” yerine “İslami İlimler Fakültesi” olarak değiştirilmesi de yanlıştır. Zira ismi ne olursa olsun bu fakültelerde verilen müfredat hemen hemen aynıdır. Ayrıca “İlahiyat”, ilim geleneğimizde hem kelimeler âlimleri hem de Müslüman filozoflarca bilinen ve kitaplarında kullanılan medeniyetimize özgü bir kavramdır.

***

İlahiyat Fakültesinin temeli 1900’de Meşrutiyet’ten sonra Dârülfünûn-ı Şâhâne içinde Ulûm-î Âliye-î Dîniyye kısmı inşa edilmesiyle atılmıştır. Akabinde 1914’te Meşihat’a bağlı Medresetü’l-Mütehassısın kurulmuştur. Cumhuriyet dönemindeki ilk tecrübeyse 1924’ten 1933’e kadar devam eden Dârülfünûn İlahiyat Fakültesi olmuştur. Cumhuriyet’in bu ilk tecrübesine kısa bir süre sonra son verilmesi nedeniyle toplumsal düzeyde kendini can yakıcı bir şekilde hissettiren yüksek din eğitimi boşluğunu gidermek üzere uzun bir fetret döneminden sonra 1949’da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi açılmıştır. Ancak bu süreçte yüksek din öğretiminin mütefennin (akademisyen) mi yoksa mütehassıs (din

görevlisi/din dersi öğretmeni) mı yetiştireceği meselesi, günümüze kadar süregelen bir tartışma konusu olmuştur. Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Başgil, bu hususu o dönem şöyle dile getirmiştir: “Yalnız şuna dikkat edelim ki, Tevhid-i Tedrisat Kanununun vazı, bilerek veya bilmeyerek yüksek diyanet mütehasısı ile İlahiyat Fakültesinden yetişecek olan yüksek ilahiyatçıyı birbirine karıştırmıştır. İlahiyatçı, din felsefesi, dinler tarihi ve din sosyolojisi öğrenmiş bir mütehasıs ve filozoftur, din adamı değildir. (Yüksek Diyanet Mütehasısı) ise, her şeyden evvel, zühd-ü takva sahibi bir dindardır; saniyen de muayyen bir dinde yüksek ilim ve kemal sahibi olmuş bir din adamıdır. Maarif Vekâletine bağlı ve onun murakabesi altında yahut bugün Üniversite camiası içinde çalışan bir İlahiyat Fakültesinde, itiraf ederim ki, yüksek ilâhiyat felsefecisi ve sosyoloğu yetişebilir. Fakat (Yüksek Diyanet Mütehasısı) din adamı ve âlimi asla yetişemez.” Mütefekkir Başgil’in 1950’lerde yüksek din öğretimiyle ilgili yaptığı tespitler, günümüzde de tartışılmaya devam etmektedir.

Bu tartışmalar devam ederken 1959’da Yüksek İslam Enstitüleri kurulmaya başlanmıştır. Böylece yüksek din öğretimindeki mütefennin–mütehasıs karmaşası yerini bir nebze olsun kısmi görev dağılımına bırakmıştır. Böylece Yüksek İslam Enstitüleri mütehasıs yetiştirirken İlahiyat Fakülteleri mütefennin yetiştirmeye odaklanmıştır. Ancak 1982’de Yüksek İslam Enstitülerinin, İlahiyat Fakültelerine dönüştürülmesi, belirginleşmeye başlayan görev dağılımını ortadan kaldırmıştır.

Toplumsal beklenti ve ihtiyaçları karşılamak ve yeni bir görev dağılımı sağlamak için 1988’de ülkemizdeki din görevlilerine yönelik İlahiyat Meslek Yüksek Okulları kurulmuş; ancak 1998’de bu okullara öğrenci alımı durdurulmuştur. Buna mukabil aynı yıl (1998) Açık Öğretim Ön Lisans programı açılmıştır. 28 Şubat Sürecinden sonra 1998’deyse sağlıklı bir ihtiyaç analizi yapılmadan bir taraftan kontenjanlar sınırlandırılırken diğer taraftan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği, Yaygın Din Öğretimi, Dünya Dinleri, İngilizce İlahiyat, Uluslararası İlahiyat gibi projelerle program çeşitlendirilmesine gidilmiştir. Yüksek din öğretimini topyekûn ele almak yerine 2005’te İlahiyat Fakültelerinin varlığını ve işlevini önemsizleştiren İLİTAM’lar açılmıştır. 2014’te Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümüne öğrenci alımına son verilerek son yıllarda İslami İlimler gibi farklı isimler altında İlahiyat Fakültelerinde hızlı bir artışa gidilmiş

ve bu fakültelerin günümüzdeki sayısı, 14'ü vakıf üniversitesi, 101'i devlet üniversitesi bünyesinde olmak üzere 115'i bulmuştur.

Yüksek din eğitiminin yeniden yapılandırılmasında geçmişte yapılan hataların tekrar edilmemesi ve tarihî tecrübelerimizden azami istifade ederek güçlü bir perspektif yakalanması açısından bu konudaki tarihî sürecin doğru bir okumayla dikkate alınması önem arz etmektedir.

***

Genel olarak yüksek din eğitimi özelde İlahiyat Fakülteleri meselesi sadece bugünü ve ülkemizi ilgilendiren bir konu değildir. Bu, geleceğimizi ve bütün bir İslam coğrafyasını ilgilendirmektedir. Zira bugün İslam dünyası büyük bunalımlar yaşamaktadır. Türkiye'de yüksek din eğitimi veren müesseselerin, bilim adamı, İslam âlimi yetiştiren mekanizmaların, öğretmen ve din görevlisi yetiştiren program ve müfredatın hem geçmiş müktesebatı gelecek nesillere güncelleyerek aktarmada hem çağın meydan okumalarına cevap vermede hem de bugünü imar ve geleceği inşa etmede yetersiz kaldıklarını tespit etmek için İslam coğrafyasında yaşanan krizlerde İslam bilginlerinin içine düştüğü acıklı duruma bakmak yeterlidir. Bu bunalımların temeli en az iki yüz yıllık geçmişi olan bir yön ve istikamet kaybetme meselesidir. Bu yön ve istikamet yeniden ve ancak bilim, hikmet ve akılla bulunabilir. Sadece fakültelerin sayılarını çoğaltarak, isimlerini değiştirerek veya derslerin sayısını azaltıp çoğaltarak bu yön ve istikameti bulmamız mümkün değildir.

Son dönemlerde ülkemizdeki yüksek din eğitimi ikliminin, zaman zaman çağına yabancı, kendi geleneğine bigâne esintilerden etkilenmiş bir idrak tutulması tehlikesiyle karşı karşıya olduğu fark edilmelidir. Bu nedenle atılacak adımlar büyük önem taşımaktadır. Ancak unutmamak gerekir ki esas önemli olan dinî bilgiye nasıl bir medeniyet perspektifiyle baktığımızdır. Yüksek din eğitimi, istihdam alanlarıyla sınırlamak, içeriğini sadece din dersi öğretmeni ve din görevlisi yetiştirmeye hasretmek doğru değildir. Zira İslam bu ayrımı kabul etmez. Batı'da Hıristiyanlığın Kilise'yle sınırlandırılması tecrübesini İslam'dan beklemek doğru değildir.

***

Din eğitiminin pratik düzeydeki tasarımına öncelikle İlahiyat/İslami İlimler Fakültelerinden başlamak gerekmektedir. Çünkü bütün din eğitimi/öğretimi kadrosunu, din hizmetleri mensuplarını, ilk ve orta öğretim öğretmenlerini ve üniversite öğretim üyelerini/elemanlarını İlahiyat/İslami İlimler Fakülteleri yetiştirmektedir. Ayrıca Cumhuriyet döneminde üretilen dinî bilginin kahir ekseriyetinin, bir görüşe göre %80'inin yüksek din öğretimi kurumlarınca üretildiği erbabının malumudur. İlahiyat Fakülteleri, Cumhuriyet döneminde temel İslam ilimlerini felsefe ve sosyal bilimlerle birleştirerek yeniden kurmuştur. Ayrıca bu kurumlar, alfabenin değişmesine rağmen Osmanlıca, Çağatayca, Uygurca gibi dillerde üretilen dinî bilgiyle kurduğu bağlarla tarihimize, kültürümüze ve medeniyetimize süreklilik kazandırmıştır.

İlahiyat Fakültelerinin yukarıda anılan önem ve işlevine rağmen yüksek din öğretiminde son yıllarda kitap, tez ve makale gibi bilimsel çalışmaların kalitesinin gittikçe zayıfladığı gözlenmektedir. Yer yer zengin içerikler görülmekle birlikte bu içerikler de külli manada bir gaye taşımamaktadır. Zira bu konuda herhangi bir yol haritası mevcut değildir.

Bu sorunların önüne geçmek için öncelikle bilimsel çalışma konularının belirlenecek ihtiyaç ve hedefler doğrultusunda seçilmesine yönelik teşvik mekanizmalarına ihtiyaç bulunmaktadır. Akademisyen yetiştirilmesinde sadece en üst düzey mezunları sisteme dâhil edecek önlemlerin alınması önem arz etmektedir. Bu bakımdan özellikle doktora giriş şartları azami düzeye yükseltilerek tüm uzmanlık alanları için Arapçaya ve en az bir Batı diline tam hâkimiyeti önceleyen bir teamül oluşturulması gerekmektedir.

Yüksek lisans ve doktora kriterleri çitası yükseltilmeli ve lisansüstü eğitim, bu seviyedeki akademik çalışmalara rehberlik yapacak ve bu çalışmaları evrenselleştirecek bilimsel birikime ve imkâna sahip köklü üniversiteler marifetiyle yürütülmelidir. Lisansüstü eğitim programlarının yönetimi, alternatifli öğretim kadrosu, güçlü kütüphanesi ve uluslararası bağlantıları olmayan fakülteler yerine, bu düzeydeki akademik çalışmalara rehberlik yapacak ve bu çalışmaları evrenselleştirecek bilimsel birikime sahip akademik çalışma imkânları mevcut üniversiteler marifetiyle yürütülmesi, genç akademisyenlere mutlaka yurt dışı

tecrübe imkânı tanınması, Türkiye’de post–doktora yapma fırsatı verilmesi, akademik kadrosu güçlü fakültelerden yeni açılan fakültelele dönemlik veya yıllık görevlendirmeler yapılarak fakülteler arası eğitim kalitesinin dengelenmesi, yüksek din öğretiminin geleceği açısından önem arz etmektedir.

Ayrıca ilahiyat alanında, dil faktörü sebebiyle derin bir evrenselleşememe problemi yaşanmakta; Arapça ve İngilizce konuşan dünyalara hitap edilememektedir. Öncelikle bilimsel çalışma konularının belirlenecek ihtiyaç ve hedefler doğrultusunda seçilmesine yönelik teşvik/tehdin mekanizmaları kurulmalıdır.

Bilimlerin Birliği

Kadim düşünce tarihimiz bize Müslümanların bilgiyi bizatihi muhterem kabul ettiğini ve bilgi alanında tevhid ilkesine sadık kaldıklarını göstermektedir. Müslümanlar ilimleri ilk tasnif etmeye başlarken Kur’an ve Sünnet’in insanı, varlığı, kâinatı, arzı ve semavatı, nebatat ve hayvanatı, dillerin ve renklerin farklılıklarını, kısaca varlığın tamamını bir bütün olarak anlamamızı sağlayan külli ilim tasavvuruyla hareket etmiş; insana, varlığa ve kâinata yönelerek tevhid ilkesini bilimlere tatbik etmişlerdir. Gazâlî’den İbn Rüşd’e, Fârâbî’den İbn Sînâ’ya, Kindî’den Fahreddin er-Râzî’ye, İbn Miskeveyh’ten İbn Haldûn’a kadar pek çok İslam âliminin hayatı da ilimleri tefrik etmeden şahıslarında nasıl tevhid ettiklerini göstermektedir. İnsanlığın bilgi mirasını yeniden yorumlayarak insanlığın geleceğini aydınlatan çalışmalar, bilimlerin birliğini şahsında cemedin âlimler sayesinde olmuştur. Şüphesiz, bilmediğimiz bir fizik âleminin metafiziği yapılamaz. Tanımadığımız bir insana ve topluma dinin hakikatleri anlatılamaz. Bu nedenle tabii ve sosyal bilimleri, felsefe ve insan bilimlerini bilim saymayan dar dinî anlayış ne kadar yanlışsa din, vahiy ve metafiziği içeren teolojiyi bilim saymayan pozitivist anlayış o kadar yanlıştır. İlahiyat akademiasında akli ilimler, nakli ilimler, dinî ilimler, dünyevi ilimler tefriki yetmiyormuş gibi modern akademide *ihtisas körlüğü* doğuran ayrımlar da daha da büyük sorunları beraberinde getirmiştir. Aslında modern zamanlarda bilimlerin, bağımsızlık adı altında birbirinden ontolojik olarak ayrılması, epistemolojik parçalanmayı beraberinde

getirmiştir. Sanayi ve teknolojinin istekleri doğrultusunda, işleri hızlandıracak uzmanlık adına modern zamanların ruhuna uygun yapılan bu parçalanma, varlığın hakikatının kavranmasını engelleyen bir unsur olmuştur. Hâlbuki İslam medeniyetinde yaygın olan akli ilimler–naklî ilimler tasnifi, gayeye ve konuya göre değil, kaynağa göre yapılmıştır. Bu kısmi, göreceli tasniflerden bilimlerin birliğine aykırı bir yorum çıkarmak imkân dâhilinde görünmemektedir.

İlim geleneğimizde hüküm ve hikmet uzun zaman birlikte tahsil edilmiştir. Hikmetsiz hüküm bilgisi zayıdır. Hikmet, insanlığın düşünce birikimidir. Olaylara ve varlığa farklı cephelerden bakmak, görülmeyeni görebilme kabiliyetini kazanmak, birbirinden farklı düşünceler üzerinde düşünmek, ancak hikmetle mümkün olabilmektedir. Din, varlık ve insan hakkında, derin ve anlamlı bir yapı ortaya koymak, tarihte hikmet yoluyla olmuştur.

Bilinmelidir ki medeniyet havzamız, modernitenin meydan okumalarıyla hâlâ karşı karşıyadır. Büyük dünya dinlerinin eğitim–öğretim ve araştırmacı yetiştirme süreçlerinde, temel dinî bilgiler yanında dil, tarih, felsefe, toplum bilim ve insan bilimleri, medeniyet hatta siyaset bilimi gibi formasyonları da dikkate aldıklarını gözden kaçırmamak gerekir. Bütün bunları İlahiyat Fakültelerinde müttekâmil manada öğretmek mümkün olmasa da temel dinî ilimlerin içerikleri bu ilimlerle birleştirilerek giriş seviyesinde mutlak surette öğretilmesinin gerekliliği açıktır. Biz Müslümanlar olarak kendi âlimlerimizi bu ufuk ve perspektiften yoksun bırakamayız. Bu noktada bir üniversiteye ismi verilen Kâtip Çelebi'nin Osmanlı devletinin duraklama gerekçesini, Osmanlı medreselerinde hikmet ve felsefenin kaldırılmasına bağladığını hatırlamak yerinde olacaktır. Bu hakikat, yeniden bir medeniyet inşasına zemin hazırlayacak bir yükseköğretim sistemi tasarımının, bilimlerin birliğini esas almak zorunda olduğunu göstermektedir.

İlahiyat Fakülteleriyle ilgili benzer bir problem, günümüzde de yaşanmış ve yeni açılan fakültelerde, özellikle Din Bilimleri Bölümündeki Din Eğitimi, Din Sosyolojisi, Felsefe Tarihi, Din Psikolojisi, Din Felsefesi, Dinler Tarihi Anabilim Dallarını kaldırılmıştır. Norm kadro uygulaması da dikkate alındığında bu, bir veya iki öğretim elemanıya söz konusu branşların tamamının öğretimini yapmaya

çalışması anlamına gelmektedir. Bu durum, fakülteyi lise seviyesine indirmekle eşdeğerdir. Hiçbir ilmî gerekçeye dayanmayan ve resen gerçekleştirilen bu uygulama, kargaşa yaratmaktadır.

Diğer taraftan Millî Eğitim Bakanlığınca örgün eğitim programları, Diyanet İşleri Başkanlığınca yaygın eğitim programları yenilenirken bu alanlara eleman yetiştirme misyonuna sahip olması gereken İlahiyat Fakültelerinin akademik yapısı ve programları bazı ders ve kredi değişiklikleri dışında hâlâ sosyal gelişme ve ihtiyaçlar dikkate alınarak ciddi çalışmalarla yenilenememiştir. İlahiyat/İslami İlimler Fakültelerinde öğrenci yetiştirilirken, Diyanet İşleri Başkanlığının personeline aradığı yeterlilikler, MEB'in istediği öğretmen kriterleri, YÖK'ün belirlediği yükseköğretim normları ve AB sürecinin yükümlülükleri dikkate alınmak durumundadır.

Üç Temel Program

Yüksek din öğretimi müesseselerinden toplumun aslında üç beklentisi olmuştur: Birincisi, İslam düşüncesine ve medeniyetine süreklilik kazandıracak, İslami ilimler alanında doğru bilgi üretecek, İslam medeniyetinin âlimlere yüklediği fonksiyonu icra edecek *muteber ilim insanı ve akademisyen* yetiştirmek. İkincisi, bu kurumların dinî–manevi hayata rehberlik yapacak mihrap, minber, cami vasıtasıyla ibadet ve ahlak hayatına yön verecek müftü, vaiz, imam–hatip gibi *resmî din görevlisi* yetiştirmek. Üçüncüsü genel eğitim sistemi içinde evlatlarına dini öğretecek, ahlakı benimsetecek, kültürel aktarımda bulunacak *yetkin din dersi öğretmeni* yetiştirmek.

Ülkemizdeki yüksek din öğretimi, toplumun bu yerinde beklentilerini günümüze kadar tek bir müfredatla karşılamaya çalışmaktadır. Ancak her biri ayrı bir uzmanlık gerektiren, farklı eğitim süreçlerini icap ettiren bu beklentilerin, daha doğrusu ihtiyaçların tek müfredatla karşılanması mümkün gözükmemektedir.

2006 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye'deki İlahiyat ve Eğitim Fakülteleri hocalarından oluşan geniş bir heyetle imamdan vaize, Kur'an Kursu öğ-

retmeninden müftüye kadar her kademedede din hizmeti veren personelinin yeterliliklerini yıllara sâri ciddi bir çalışmayla tespit etmiştir. Ancak söz konusu yeterlilikler, İmam Hatip Lisesi ve İlahiyat Fakültesi müfredatları ve mezunlarının elde ettiği bilgi, beceri ve kazanımlarla mukayese edildiğinde bu yeterlilikleri karşılamadıkları görülmüştür. Benzer bir durumun Millî Eğitim Bakanlığı için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür.

Açıkça ifade etmek gerekir ki mevcut müfredatla bugün İlahiyat Fakülteleri ne imam, vaiz, müftü ne de âlim veya ilahiyatçı ihtiyacını tam olarak karşılayamamaktadır. Öğretmenlik konusunda da durum pek farklı değildir. Genel memnuniyetsizliğe yol açan bu sonucun asıl müsebbibi, daha önce ifade edilen döngüsel zayıflama ve nitelik kaybı yanında aynı kurumda, aynı müfredatla üç ayrı ihtiyaca cevap verilebileceğini vehmetme yanılığıdır. Oysa ilahiyat mezunlarının hizmet verdikleri bu üç temel faaliyet alanının, müşterek yönleri olmakla birlikte, oldukça farklı hususi donanımları da gerektirdiği ortadadır. Bu yanlış tedrisat sisteminde ısrar, sadece kaynak israfına ve başarısızlığa mal olmamakta, daha da önemlisi binlerce genç ilahiyatçının hak etmediği bir yetersizlik duygusuna itilmesine yol açmaktadır.

Yüksek din öğretiminde kalıcı bir çözüme doğru yol alınmak isteniyorsa üç temel program önerisini dikkate almak gerekmektedir. Bu öneri, üzerinde ittifak edilebilecek bir çözüm olarak görünmektedir. Nitekim İslam dünyasında da birbirinden farklı amaçlar bir tek programla gerçekleşmeyince farklı fakülteler kurulmuştur. Şeriat Fakülteleri, klasik İslam ilimlerini fıkıh ağırlıklı bir müfredatla verirken, “*Dirâsâtu’l-İslâmiyye*” ve “*Dârü’l-Ulûm*” fakülteleri öğretmen ve eğitim eksenli bir müfredata sahip olmuş; dinî kurumlardaki irşat, davet ve tebliğ görevleri içinse “*Külliyetü’d-Da’va*” isimli fakülteler kurulmuştur.

Ülkemizdeki yüksek din öğretiminin de ihtiyaç duyulan hizmet alanlarına göre fakültelerde müstakil bir ihtisaslaşmaya gidilmesi mümkündür. Bu durumda fakültelerin; İlahiyatın akademik kadro istihdamını dikkate alan bilimsel araştırma ağırlıklı müfredata sahip *İlahiyat Fakülteleri*, Diyanet İşleri Başkanlığının istihdamını dikkate alan din öğretimi ve din hizmetleri ihtiyacını karşılayacak bir müfredata sahip *İslami İlimler Fakülteleri*, MEB’in ihtiyacını dikkate alan ilk ve ortaöğ-

retimde din eğitimine/öğretimine odaklı formasyon ağırlıklı müfredata sahip *İslam Eğitim Fakülteleri* olmak üzere üç ana ihtisas alanına ayrılması gerekmektedir.

Ülkemizde müstakil üç temel programa gitmek mümkün olmadığı takdirde ikinci öneri olarak en uygun formülse İlahiyat çatısı altında 3+2 ihtisas sistemine geçmektir. Bu sistemde İlahiyat Fakültelerinin ilk üç yılı müşterek ders ve programlar, son iki yılıysa ihtisas alanlarına ayrılmalıdır. Böylece son iki yılda İlahiyat Bölümü, Öğretmenlik Bölümü ve Din Hizmetleri Bölümü olarak üç uzmanlık alanı oluşturulmalıdır. Bu sistemde öğrenci alımından mezuniyet koşullarına, istihdam alanından müfredatına kadar her konuda hissedilir derecede bir ayrışma ve branşlaşmaya gidilmelidir.

3+2 ihtisas sistemi dikkat çektiğimiz sorunlara, toplumun ihtiyaçlarına ve talep edilen nitelikli insan kaynağına ulaşmak için oldukça fayda sağlayacaktır. Bu sistemde ilk üç sene, bilimlerin birliği esasına dayanan ortak bir müfredatla, temel İslam bilimleri ağırlıklı, felsefe ve sosyal bilimler okutulmalı ve Arapça dil eğitimi verilmelidir. Son iki yılda ihtisaslaşma mantığı devreye girmeli ve derslerin içerikleri buna göre yapılandırılmalı; istihdam olunacak kurumlarda staj imkânı tanınarak mesleki pratik yapılması sağlanmalıdır. Bu süreçte ikinci bir yabancı dil eğitimi olanağı verilmeli ve ikinci yan dal yapabilme imkânı tanınmalıdır. Yüksek din öğretiminin, ancak böyle bir 3+2 ihtisas sistemiyle gerek toplumun beklentilerini gerekse kurumların ihtiyaçlarını karşılaması mümkün olacaktır. Şayet bu da mümkün olmazsa, DİB ve MEB istihdamına yönelik özel bir müfredat doğrultusunda tezsiz yüksek lisans yapmaları sağlanmalıdır.

Uluslararası İslam Üniversitesi

Dünyada önemli öğrenci merkezlerinden biri olmaya aday Türkiye’de İlahiyat sahasında kayda değer birikim olduğu bir gerçektir. Tarihî geçmişi, sahip olduğu ilmî ve kültürel miras, bulunduğu konum ve Müslüman toplumlar arasındaki önemiyle Türkiye’nin yüksek din eğitimi konusunda İslam dünyasının taleplerine karşılık vermesi, artık bir zorunluluktur. İslam dünyasının

içinden geçtiği sıkıntılı süreçlerde Şam, Bağdat, Yemen gibi ilim merkezlerinin çökmesi, bugün her üç Müslümandan birinin azınlık olarak hayatını sürdürmesi ve dinî özgürlüklerini yaşamada ciddi sorunlarla karşı karşıya kalması, Türkiye'nin uluslararası seviyede bir yüksek din öğretimini ivedilikle hayata geçirmesini zorunlu kılmaktadır.

Bu nedenlerle bilhassa Orta Asya ve Balkanlar'da bulunan soydaş ve dindaşlarımızla Avrupa'daki millet varlığımız başta olmak üzere İslam dünyasından gelen talepleri karşılayacak ve bu coğrafyalarda hizmet edecek insan kaynağına eğitim verebilecek esnek bir müfredata sahip *Uluslararası İlahiyat Fakültelerinin* güçlendirilerek devam ettirilmesi önem arz etmektedir.

Yüksek din öğretiminde sadece Uluslararası İlahiyat Fakülteleriyle yetinilmemesi, Türkçe, Arapça ve İngilizce eğitim veren, öğrencilerinin büyük kısmı yabancılardan oluşan, dünyaca tanınmış öğretim üyelerinin ders verdiği, ülkemizin ve İslam dünyasının akademik birikimini uluslararası düzeyde devreye sokabilecek nitelikte prestijli bir "Uluslararası İslam Üniversitesi" kurulması da son derece önemli ve kaçınılmaz bir gerekliliktir. İlerleyen süreçte din eğitimi ve hizmetlerindeki akademik süreçler, bu üniversiteyle de ilişkilendirilmelidir.

Nitekim İslam dünyasının bu meyandaki bütün ihtiyaçlarına cevap vermek için Tunus'taki Zeytuna ve Mısır'daki El-Ezher Üniversitesine benzer pek çok üniversite kurulmuştur: Medine İslam Üniversitesi, Pakistan Uluslararası İslam Üniversitesi, Malezya Uluslararası İslam Üniversitesi, İran Uluslararası El-Mustafa Üniversitesi, Sudan Uluslararası Afrika İslam Üniversitesi, Ürdün Uluslararası İslam Üniversitesi, bunlardan sadece birkaçıdır. Ancak bu üniversitelerin hiçbirinin beklentilere evrensel ölçekte karşılık veremediği, hatta her birinin farklı sebeplerle ilmî ve akademik bakımdan zayıflamaya başladığı da bilinen bir gerçektir. Türkiye'de kurulacak böyle bir üniversite, bir taraftan ülkemizde, geçmişten günümüze tevarüs ettiğimiz ilmî mirası tüm dünyaya kazandırırken, diğer taraftan da İslam dünyasının akademik ve entelektüel gücünü devreye sokacaktır.

İLİTAM Programı

Açık Öğretim İlahiyat Ön Lisans programıyla İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) programı, 28 Şubat Sürecinde örgün eğitime ulaşmada mağduriyetler yaşanması ve lisans derecesine sahip olmayan Diyanet personeli için bir eğitim imkânı oluşturularak özlük haklarının iyileştirilmesi gibi gerekçelerle öğrenci kabul etmeye başlamıştır. Ancak günümüzde gelinen noktada bu gerekçelerin bir kısmının geçerliliğini yitirmiş, üstelik daha hafifletilmiş bir eğitimden geçmelerine rağmen aynı diplomaya ve aynı haklara sahip oldukları için örgün ilahiyatlarla haksız rekabete de yol açmıştır.

İnsanların her alanda olduğu gibi din alanında da ihtiyaçları olan bilgilere ulaşma hakları vardır. Ancak hakların sınırsız ve ölçüsüz kullanılmaması, eğitim hakkının da diğer insanların hakları, kamu yararı, kurumun amaçları, yapılan eğitimin değeri ve niteliği gibi farklı kriterler gözetilerek düzenlenmesi esastır.

Hâlihazırda uygulanan İLİTAM programlarının örgün ilahiyat eğitimine göre çok daha verimsiz olduğu bir gerçektir. Bu verimsizliğe rağmen 2019 yılında AYM tarafından iptal edilen sınavsız dikey geçiş gibi, niteliği daha da zayıflatıcı düzenlemelere gitme girişimleri, hâlihazırda İLİTAM kontenjanlarının örgün yüksek din öğretimi kontenjanlarının neredeyse %40'ını yakalaması (2020 kontenjanları: İlahiyat 19.000, İLİTAM 8.500), İLİTAM programlarının örgün yüksek din öğretimini tehdit eder boyuta vardığını göstermektedir. 2020 itibarıyla toplam ön lisans mezunu sayısı 250 bini aşarken lisans mezunu sayısının 125 binlerde kalması, yüksek din öğretiminin seyrini açıkça ortaya koymaktadır.

Ayrıca din öğretimi dışındaki tüm öğretmenlik branşlarında açık öğretim söz konusu değilken din öğretimi alanında açık öğretim sistemiyle öğretmen yetiştirilmesi doğru değildir.

Yüksek din öğretimi alanı, eğitim-öğretim sürecinin gerekleri itibarıyla açık öğretim yoluyla eğitim yapılamayan diğer alanlar gibi değerlendirilmeli ve örgün ilahiyat eğitiminin yaygınlaştığı günümüz şartlarında adaletsiz ve verimsiz bir uygulama olan İLİTAM programına örgün İlahiyat Fakülteleri diplomalarına

denk diploma verilmemelidir. Eğer bu m¼mk¼n değilse en azından giriş şartları yüksek tutulmalı ve ilahiyat dışında kendisini çok iyi yetiştiren sınırlı sayıda ¼ğrencilere açılmalıdır. Yahut yaygın din eğitimi sertifikası veren bir program olarak s¼rd¼r¼lmelidir.

Ayrıca kadrosunu tamamlamamış fak¼ltelerde ikinci ¼ğretime, İLİTAM ve lisans¼st¼ eğitime son verilmelidir.

4.4. YAYGIN DİN EĞİTİMİ

Anayasa'nın 24. maddesi,² örgün din öğretiminin, din kültürü ve ahlak öğretimi olarak ilk ve ortaöğretim kurumlarında zorunlu yapılmasını; örgün din öğretimi dışındaki din eğitimi ve öğretimini ise kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlı olarak devletin gözetim ve denetimi altında olmasını tanzim etmiştir. Ancak 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'un 7. maddesi³ ise gerek yurt içinde gerekse yurt dışında vatandaşlarımıza yönelik din eğitimi verme yetki ve görevini Diyanet İşleri Başkanlığına vermiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, ilk etapta Olgunlaştırma Müdürlüğü, akabindeyse Din Eğitimi Daire Başkanlığı bünyesinde bu görevi, periyodik olmayan cami dersleri ve Kur'an Kursu açma ve hafızlık eğitimi verme sınırlılığıyla yerine getirmeye çalışmıştır.

2010'da çıkan teşkilat kanunu kapsamında yaygın din eğitimini, toplumun tüm kesimlerini kapsayacak şekilde yerine getirmek için kurumsal düzeyde birtakım

2. Anayasa Madde 24: "VI. Din ve Vicdan Hürriyeti. Herkes, vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir. 14'üncü madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dinî ayin ve törenler serbesttir. Kimse, ibadete, dinî ayin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz. *Din ve ahlak eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır.* Kimse, Devletin sosyal, ekonomik, siyasi veya hukuki temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasi veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun, dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz."
3. 633 Sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Madde 7: "b) Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü 1) Kur'an-ı Kerim okumak, anlamını öğrenmek, hafızlık yapmak, din eğitimi almak isteyenler için kurslar düzenlemek ve Kur'an kursları açmak... d) Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü 1) Uluslararası antlaşmalar ve ilişkiler çerçevesinde ilgili makamlarla işbirliği yaparak yurt dışındaki vatandaşlarımızın din hizmetleri ve din eğitimi ile ilgili işlerini yürütmek, soydaş ve akraba toplulukları ile İslam dinine mensup diğer topluluklara bu konularda yardımcı olmak."

düzenlemelere gidilmiştir: Müezzininden imamına, vaizinden müftüsüne kadar tüm personelin görev tanımları, yaygın din eğitiminin ilke ve gerekliliklerine göre hizmet vermesinin önünü açacak, teşvik edecek şekilde yeniden düzenlenmiştir. Aynı bakış açısıyla cami hizmetlerinden hac-umre hizmetlerine, yaygın hizmetlerinden yurt dışı hizmetlerine kadar tüm genel müdürlüklerin görev tanımlarına yaygın din eğitiminin bütün boyutları yerleştirilmiştir. Yaygın din eğitiminin yasal zemini oluşturulmuş, ilgili paydaş bakanlıklar/kurumlar nezdinde gerekli protokoller imzalanmıştır.

Ancak Diyanet İşleri Başkanlığı, 2010 sonrası yöneldiği yaygın din eğitimi hizmetlerini yürütmede, iki önemli zorlukla karşı karşıya kalmıştır: Birinci zorluk, İmam Hatip Lisesi ve İlahiyat Fakültesi müfredatının Diyanet İşleri Başkanlığının çeşitlenen ihtiyaçlarıyla uyumsuzluğudur. Bilindiği üzere Diyanet personelinin yaklaşık %80'i İHL, %20'si İlahiyat mezunudur. Gerek İmam Hatip Liselerinde gerekse İlahiyat Fakültelerinde verilen eğitimin, yaygın din eğitimi hizmetlerini pedagojik ilkeler doğrultusunda toplumun farklı kesimlerine ulaştırmayı sağlayacak bir içerikte olmaması nedeniyle bu eğitim kurumlarından mezun personel, yaygın din eğitimi hizmetlerini bihakkın yerine getirmede yetersiz kalmaktadır. İkinci zorluksa modern zamanlarda manevi bakım ve dinî rehberlik hizmetlerinin ihtisas seviyesinde bir bilgi ve tecrübe birikimini gerektirmesidir. Taşra teşkilatları bünyesinde Aile Rehberlik ve İrşat Büroları, cezaevi vaizliği, hastanelere ve yurtlara yönelik manevi rehberler ihdas edilse de yaygın din eğitimi açısından özellikle farklılık arz eden çocuklar, gençler, ihtiyarlar, hastalar, engelliler, kimsesizler, bağımlılar, mahkûmlar, mülteciler gibi muhatap kitlelerin her birine özgü pedagojik seviyede yaygın din eğitimi modelleri oluşturulamamıştır. Netice itibarıyla bugün Diyanet İşleri Başkanlığının verdiği yaygın din eğitimi hizmeti, bilimsel rehberlikten mahrum, toplumun genelini kapsayıcılıktan uzak bir görünüm arz etmektedir.

Hâlihazırda gerek Diyanet İşleri Başkanlığı gerekse İmam Hatip Liseleriyle İlahiyat Fakülteleri, bu alanlarda henüz yeterli düzeyde bir bilgi birikimine ve müfredata sahip değildir. Bu nedenle yaygın din eğitiminin önemli bir parçası olan manevi bakım ve dinî rehberlik hizmetlerinin yürütülmesinde büyük güçlüklerle karşılaşılmaktadır.

Her şeyden önce yaygın din eğitimi artık, geçmiş zamanların sınırlılıkları içinde sadece Kur'an'ı yüzünden öğretmeye veya sadece hafızlık yaptırmaya indirgenemeyecek kadar bir genişliği ve çeşitliliği ifade etmektedir.

Ancak bugün büyük bir hızla değişen, dönüşen çağdaş dünyada çocuklardan gençlere, kadınlardan ihtiyarlara, hastalardan engellilere, madde bağımlılarından mahkûmlara, sevgi evlerinden öğrenci yurtlarına kadar toplumun tüm kesimlerine hitap edebilecek çeşitlilikte bir yaygın din eğitiminin gerekliliği öne çıkmaktadır.

Şüphesiz bugün yaygın din eğitimi, talepte bulunan her mümine, bu topraklarda yaşayan her vatandaşımıza, gönül coğrafyamızdaki her insana dinin rahmet yüklü mesajlarını, itikat esaslarını, ibadet usullerini, ahlak ilkelerini en güzel bir biçimde, bilimsel bir yöntemle, belirli ilke ve prensiplere bağlı kalarak öğretmeyi ifade etmektedir. Sağlıklı, şeffaf, ilkeleri ve prensipleri bilimsel kriterlerle tespit edilmiş bir yaygın din eğitimi hem kendi inanç dünyamızı hem de farklı dinlere, kültürlere ve medeniyetlere nasıl davranacağımızı, barış içerisinde nasıl yaşayacağımızı da bize öğreten bir unsurdur. Bu açıdan yaygın din eğitiminin, toplumsal barış ve huzurumuza küçümsenmeyecek boyutta olumlu katkı yaptığı muhakkaktır.

***

Diyanet İşleri Başkanlığı, daha etkin bir yaygın din eğitimi verebilmek için eksikliklerini hizmet içi eğitimlerle aşmaya çalışmış, ancak gösterilen büyük çabalara rağmen bu konuda yeterli bir mesafe alınamamıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı bu alandaki hizmet açığını kapatmak amacıyla bu hizmetleri zaman zaman bazı sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte yapmış, ancak bu durum bazen avantaj sağlarken bazen de dezavantaja dönüşmüştür. Bugün, Diyanet İşleri Başkanlığının yaygın din eğitimi, tüm çabalara rağmen 4-6 yaş grubu, çocuklar ve gençler başta olmak üzere yetişkinlere, engellilere, mültecilere, hac ve umre yolcularına yönelik ihtiyaç odaklı Kur'an öğretimi ve hafızlık eğitiminden ibaret bir sınırlılıkta devam etmektedir.

Bütün bunları birlikte değerlendirdiğimizde, İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakülteleri ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasındaki yakın iş birliğinin önemi ortadadır. İlahiyat Fakültelerinde üretilen bilginin, İmam Hatip Liselerinde icra edilecek mesleki eğitimin, Diyanet İşleri Başkanlığı hizmetleriyle buluşturmasının gerekliliği açıktır. Diyanet İşleri Başkanlığının diğer görev alanlarında olduğu gibi bilhassa bu alanda da akademinin bilimsel rehberliğine, ortaöğretimin mesleki eğitimine ihtiyacı olduğu herkesçe malumdur. Bu doğrultuda İmam Hatip Lisesi ve İlahiyat Fakülteleri müfredatlarının, Diyanet İşleri Başkanlığının verdiği yaygın din eğitimi hizmeti ihtiyaçları doğrultusunda yeniden güncellenmesinin zarureti izahtan varestedir.

Diyanet Akademisi

Diyanet İşleri Başkanlığının yaygın din eğitimi hizmetlerini gerek yurt içinde gerekse yurt dışında layıkıyla yerine getirmesi için kendisini tümüyle İlahiyat Fakültelerine bağımlı hâle getirmesi de doğru bir yaklaşım değildir. Bu nedenle ulusal–uluslararası yetkin ilim insanlarından müteşekkil güçlü bir akademik kadro rehberliğinde, ilmî yeterliliğe sahip, dini temsil ve manevi rehberlik yapabilecek, bilgisiyle görgüsüyle, ahlakıyla örnek olabilecek, hassaten yurt dışında dinî diplomasiyi kullanabilecek nitelikte üst düzey Diyanet kadrolarını yetiştirecek, Diyanet'in Enderun'ü diyebileceğimiz bir Diyanet Akademisi'ne şiddetle ihtiyaç vardır. Zira Haseki Eğitim Merkezi olarak başlayan ve şimdiki adı Dini Yüksek İhtisas Merkezleri olan müesseseler bu ihtiyaca cevap verememekte; Dini Yüksek İhtisas Merkezlerinde, ilahiyat fakültelerinde elde edilen bilgiler tekrarlanmakta, ilaveten klasik Arapça metin merkezli okumalar yapılmaktadır.

Kurulacak olan Akademiye –Polis Akademisi örneğinde olduğu gibi– İlahiyat Fakültelerinde verilemeyen nitelikli yaygın din hizmeti nosyonu, gençlere, çocuklara, aileye, mahkûmlara, engellilere, ihtiyarlara yönelik manevi bakım ve hizmet alanlarında programlar ihdas ederek yüksek lisans–doktora yapma imkânı tanınması, söz konusu alanlarda evrensel standartlar belirleyecek nitelikteki araştırma ve çalışmaların desteklenmesi, yaygın din eğitiminde gerekli olan

ihtisaslaşma için önem arz etmektedir.⁴ Ancak bu akademinin, hizmet içi eğitim görevini yerine getiren Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğünün yerine ikame edilmemesine de dikkat etmek lazımdır.

***

Diyanet Akademisinin hayata geçirilememesi durumunda kamuoyunda Haseki Eğitim Merkezi olarak bilinen Dini Yüksek İhtisas Merkezlerinde yapısal değişikliklere gidilmelidir. Öncelikle bu merkezler ile Üniversiteler ve İlahiyat Fakülteleri arasındaki iş birliğini artırma cihetine gidilmesi, Diyanet İşleri Başkanlığının kurumsal düzeydeki yaygın din eğitimi ve hizmetlerinin geleceği açısından önem arz etmektedir.

Hâlihazırda Dini Yüksek İhtisas Merkezlerindeki birçok eğitim görevlisi akademisyen değildir. Lisansüstü akademik çalışma yapanların birçoğu da İlahiyat Fakültelerine geçmiştir. Bu nedenle Dini Yüksek İhtisas Merkezlerinde, aynı il-

-
4. 2011’de uzun istişareler sonucu Diyanet Akademisi kurulması kararlaştırılmış, ancak günümüze kadar henüz hayata geçirilememiştir. 2011’de kararlaştırılan Diyanet Akademisi önerisinde ayrıca şu hususlar da yer almaktadır: 1. Akademi, sadece merkez, taşra ve yurt dışı teşkilatlarındaki üst düzey/uzman personelle, il ve ilçe müftüleri, yurt dışında görev alacak din hizmetleri müşavir ve ataşelerini, gönül coğrafyamızdaki müftü ve diyanet işleri başkan adaylarına eğitim vermek üzere planlanmalıdır. Zira Kur’an kursu öğreticisi, imam-hatip, müezzin kayyım gibi diğer personel için her türlü hizmet içi eğitim verebilecek birimler fazlasıyla mevcuttur. 2. Akademiye eğitim verme kriterleri belirlenmeli, ilahiyat bilimleri ile din hizmetlerini şahsında birleştirmiş, alanında otorite olan kişiler tarafından dersler verilmelidir. Dini Yüksek İhtisas Merkezlerindeki hocalar bu kriterlere göre Akademiye aktarılmalıdır. Zira Dini Yüksek İhtisas Merkezlerinde akademik yetkinlikte olmayan henüz doktorasını dahi yapmamış öğretim kadroları eğitim vermektedir. 3. Diyanet Hariciyesi için Orta Asya, Balkanlar, Afrika, Pasifik Asya, Latin Amerika, Avrupa gibi farklı dünyalarda din hizmeti verecek din hizmetleri müşavir ve ataşelerine yönelik Akademi içinde müstakil bir program uygulanmalıdır. 4. Kurulacak olan Akademi için Osmanlı’nın son dönemlerinde Şer’iye ve Evkâf Vekâleti bünyesinde kurulan “Dârü’l-Mütehassısîn” ile 1952 yılında Başbakan Adnan Menderes’in önerisiyle Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Başgil’in hazırladığı Diyanet Kanun Tasarısı içinde Diyanet yüksek mütehassıslarını yetiştirecek olan Yüksek İslam Enstitüsü Kanunu önemli bir referans olabilir. Ayrıca İslam dünyasında pek çok dinî müessesenin üniversite mezunu elemanlar aldıktan sonra davet, tebliğ ve irşat eksenli kurduğu akademiler pek çok açıdan örnek alınabilir. Kurulacak Diyanet Akademisi bütün bu tecrübeleri de aşan yeni bir model olmalıdır.

deki Üniversiteler ve İlahiyat Fakülteleri öncelikli olmak üzere ilgili akademisyenler tarafından ders/konferans verilmesinin sağlanması, eğitim süresince aynı zamanda kurumsal faaliyet ve ihtiyaç alanlarında olmak kaydıyla lisansüstü eğitimlerin teşvik edilmesi, hizmet kalitesine olumlu katkı sağlayacak ve bu merkezleri güçlü bir ilmî zemine kavuşturacaktır.

Diğer taraftan bu merkezlerdeki üç yıllık eğitimde, öğrenciler üzerinde neredeyse ikinci bir fakülteyi bitirecek yoğunlukta ders yükü oluşturan müfredat, kursiyerleri âdeta akademik ve sosyal hayattan tecrit etmektedir. Ağırlıklı olarak klasik Arapça, fıkıh ve akait metinlerinin okutulduğu mevcut müfredat, ne güncel konuları ihtiva etmekte ne de kursiyerlerin hizmet ve istihdam alanlarına hitap etmektedir. Zaman zaman büyük emeklerle yapılan müfredat güncelleme çalışmaları da maalesef akim kalmıştır. Ayrıca son yıllarda kursiyerlerin önemli bir kısmının açık öğretim lise/lisans (İLİTAM) mezunu olmaları da bu merkezlerden beklenen eğitim-öğretim seviyesini olumsuz etkilemektedir. Bu nedenlerle Dini Yüksek İhtisas Merkezlerinde hem öğretim görevlilerinin hem de kursiyerlerin lisansüstü çalışmalar yapmasına imkân tanıyan/teşvik eden bir müfredata geçilmesi gerekmektedir.

Bütün bu hususlar birlikte değerlendirildiğinde, Dini Yüksek İhtisas Merkezlerinde idare, eğitim kadrosu, özlük hakları, eğitim süresi, branşlaşma (yurt dışı hizmetleri, cezaevi vazifesi, manevi bakım vb.), yeni bir müfredat, lisansüstü eğitim imkânları vb. açılardan çok ciddi yapısal değişikliklere gidilmesi bugün zaruret hâlini almıştır.

***

Netice itibarıyla her seviyeden din eğitimine/hizmetlerine ilişkin atılacak adımlar, akademik özgürlüğü zedelemeyecek şekilde başta fakülteler olmak üzere ülkemizin yetiştirdiği değerli ilim adamlarından oluşturulacak bir yüksek istişare kurulu tarafından atılmalıdır. Türkiye'nin yüz yıllık tecrübesini temsil eden bütün kurumların katılımıyla bir Din Eğitimi Şurası düzenlenerek; kısa, orta ve uzun vadede atılacak bütün adımlar birlikte ele alınmalıdır.

**İSLÂM
DÜŞÜNCE
ENSTITÜSÜ**
INSTITUTE OF ISLAMIC THOUGHT
معهد التفكير الإسلامي

DİN EĞİTİMİNDE YENİDEN YAPILANMA İNSANIN ANLAM ARAYIŞINA REHBERLİK

Elinizdeki bu rapor;

İslam Düşünce Enstitüsü tarafından, din eğitiminin yıllardır tevarüs edilen problemlerine dair esaslı çözümler üretmek ve bütün yönleriyle ele alınması beklenen resmî din eğitiminin yeniden yapılandırılması çalışmalarına katkı sunmak amacıyla konunun mütehassısı düşünce ve fikir insanlarının yanı sıra sahanın uzmanlarının katılımıyla detaylı bir araştırma, istişare ve değerlendirme sürecinde yürütülen çalışmalar sonucu hazırlanmıştır.

Din eğitiminin ulusal-uluslararası boyutlarının dikkate alındığı, medeniyetimizin insan, toplum, gelecek tasavvuru doğrultusunda bilimlerin birliğini esas alan, kurumsal ve kuramsal bütünlüğü yakalamış, bilgi, ahlak ve değer üretebilen ve yapılacak çalışmalara zemin teşkil edecek metodolojik bir içeriğe sahiptir.

www.ide.org.tr

Beştepe Mahallesi,
Mucize Caddesi No:9
Yenimahalle/ANKARA

Tel: 0312 212 70 80/81
Faks: 0312 212 70 83
info@ide.org.tr